

ΣΑΒΒΑΤΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ.

ΤΕΥΧΟΣ Α'. Ἀριθ. 12.

Σάββατον 25/9 Μαρτίου 1878.

Τιμὴ 3 χαρτόγρασα.

Κωνσταντινούπολις, 24/8 Μαρτίου.

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΒΔΟΜΑΣ.

Τὴν 19/3 μαρτίου, ἡμέραν κυριακὴν, ὦραν 5 μ. μ. ὑπεγράφετο τέλος παρὰ τῶν ῥώσσω καὶ παρὰ τῶν ὀθωμανῶν πληρεξουσίων ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου περὶ τῶν προκαταρκτικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης. Ἐπὶ πολὺ ἐδίστασεν ἡ Πύλη πρὶν ἢ παραδεχθῆ τούς βαρυτάτους ἐκείνους ὄρους, ὧν περίληψιν ἐδημοσιεύσαμεν ἤδη καὶ οἵτινες κατ' ἐλάχιστον φαίνονται τροποποιηθέντες. Καὶ ἀληθῶς οἱ ὄροι οὗτοι εἰσιν αὐτόχρημα ὁ πρὸς ὄφελος τῶν Σλαύων διαμελισμὸς τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς ἣν πράγματι οὐδὲν ἄλλο ὑπολείπεται ἢ μικραὶ τινες λωρίδες τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας καὶ ἡ Ἡπειροθεσσαλία. Ἡ πρὸς ἀμοιβὴν μικρᾶς ἐπαναστάσεως ἀμέσως κατασταλείσης διδομένη εἰς τοὺς Βουλγάρους αὐτονομία, ἡ καταστροφή τῶν φυσικῶν ὄριων τοῦ Αἴμου, ἡ αὐτογνώμων καὶ αὐθαίρετος βουλγαροποιήσις χωρῶν ἐν αἷς ἄλλα στοιχεῖα ζωτικώτερα, μᾶλλον προηγμένα εἰς τὸν πολιτισμὸν, πλεονα παρέχοντα ἐχέγγυα πολιτικοῦ βίου, πολλάκις ἀγωνισάμενα τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἀριθμητικῶς πλειοψηφοῦντα, τρισχιλιετῆ ἔθνη καὶ δίκαια ἐπὶ τῶν χωρῶν τούτων κεκτημένα, οὐδαμῶς φαίνονται διατεθειμένα ν' ἀνταλλάξωσι τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἀντὶ τοῦ βουλγαρικοῦ, ὅστις ἐκ τῶν πρωτολείων αὐτοῦ φωνᾶται ὅτι οὐδὲν ἔθνηκον δίκαιον σεβασθήσεται τῶν ἄλλων λαῶν τῶν διὰ μυρίων αἰμάτων διασωσάντων τὴν γλῶσ-

σαν καὶ τὴν ἐθνότητα αὐτῶν—ταῦτα πάντα προαγγέλλουσιν ἀπαισίαν διαιώνισιν τῆς ἐν Ἀνατολῇ πάλης μέχρι σχεδὸν ἀμοιβαίας ἐξοντώσεως τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς χώρας ταύτης, ὑπὲρ ὧν ὁ παρὼν ἐξηγέρθη πόλεμος. Ἡ ὀλοσχερὴ ἀνατροπὴ τοῦ ἐν Ἀνατολῇ καθεστῶτος, ἡ ἐγκαινιζομένη διὰ τῆς ῥωσσοτουρκικῆς συνθήκης νέα ἐν αὐτῇ πραγμάτων τάξις, δι' ἧς ὁ σλαυισμὸς γίνεται κύριος τῶν ὄχθων τοῦ Δουνάβειος, τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς τοῦ Εὐξείνου, ὅστις ἀποβαίνει καθ' ὀλοκληρίαν ῥωσσοικὴ λίμνη, ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ρουμανία περισφίγγονται μέχρι πνιγμοῦ ὑπὸ διπλοῦ σλαυικοῦ στοίχου, ὁ σλαυισμὸς ἐπικάθηται ἰσπανιστῆ ἐπὶ τοῦ τραχήλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν πορθμῶν, ὧν ἡ κατάληψις χρόνου ἀπλῶς καὶ εὐκαιρίας ἀποβαίνων ζήτημα ἐπαπειλεῖ μέγαν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον, ὅστις, κἂν ἀποσοβῆ ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἀπειλητικὸς θὰ παρίσταται πάντοτε εἰς μέσον κατὰ πᾶσαν ὥραν καὶ θ' ἀναγκάζῃ τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις εἰς αἰωνίους παρασκευὰς αἰτινες θὰ διπλασιάσωσι τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ ναυτικοὺς αὐτῶν προϋπολογισμοὺς.

Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ζητήματα τοῦ μέλλοντος· τὸ δὲ παρὼν καὶ θετικὸν εἶναι ἡ ἐν τῇ πλείστη χώρᾳ τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καταστροφή τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας, ἡ ἀπώλεια πλουσιωτάτης χώρας ἐν τῇ ἀσιατικῇ Τουρκίᾳ, ἡ μετὰ τὴν ἐκ τοῦ πολέμου ἐξάντλησιν ἐπίστεψις τῆς οικονομικῆς καταστροφῆς καὶ καταπτώσεως διὰ τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἥτις μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν

χρεῶν τῆς Τουρκίας ὅ' ἀπορροφῆ πάσας τὰς θετικὰς προσόδους αὐτῆς μειωθείσας ἤδη τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἡμισυ, τὸ ὡς ἐκ τούτου δυσχερὲς μὲν τῆς ὑπάρξεως, ἀδύνατον δὲ τῆς ἀναπτύξεως τῆς δυνάμεως ταύτης.

Εὐνόητος ἐντεῦθεν ὁ ἀγωνιώδης διασταγμὸς ὁ ἐπικρατήσας πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς εἰρήνης καὶ τὰ ἐπανειλημμένα μέχρι τῆς κυριακῆς συμβούλια, ἐν οἷς παρίσταντο πάντες οἱ ἐπιζῶντες πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Τουρκίας. Ἐπὶ τέλους ἡ ὑπογραφή ἐκρίθη ἀδήρητος ἀνάγκη, καθ' ὅσον οὐδεμία ἀντίστασις ἦν δυνατὴ ἢ μόνη ἡ παθητικὴ ἐκείνη ἀντίστασις, ἣτις ὑποχωρεῖ μὲν εἰς τὴν βίαν ἀλλὰ δὲν καθιεροῖ αὐτὴν διασώζουσα οὕτω τὸ δίκαιον τῆς διαμαρτυρήσεως καὶ ἐφελομένη τὰς συμπαθείας τῶν λαῶν. Ἡ Πύλη προὔτιμησε τῆς παθητικῆς ταύτης ἀντιστάσεως τὴν ὑπογραφήν τῆς εἰρήνης, ἣτις ἐγένετο, ὡς εἶπομεν, τὴν κυριακὴν 29/3 μαρτίου ἐν Ἀγίῳ Στεφάνῳ.

Οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης δὲν ἐκοινοποιήθησαν εἰσέτι ἐπισήμως οὐδὲ κοινοποιήθησαν πρὸ τῆς ἐπικυρώσεως τῆς συνθήκης ἣτις γενήσεται ἐν Πετροπόλει, ἐντὸς δεκαπενθήμερου ἀπὸ τῆς ὑπογραφῆς. Ἐπὶ τούτῳ ἀφίκετο ἐξ Ἀγίου Στεφάνου ἀπὸ τῆς τρίτης ὁ πρῶτος ῥώσος πληρεξούσιος στρατηγὸς κόμης Ἰγνατιέφ, τὴν στρατηγικὴν φέρων αὐτοῦ στολὴν, ὅστις ἐπισκεψάμενος διαφόρους ἐνταῦθα ἐπισημότητας, ἐπρόκειτο ν' ἀπέλθῃ χθὲς τὸ ἐσπέρας διὰ τοῦ ῥωσικοῦ ἀτμοπλοίου *Βλαδιμήρου* εἰς Ὀδησσόν, συνοδευόμενος ὑπὸ εἰδικοῦ καὶ ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου τῆς Πύλης, ὅστις ὑποτίθεται ὅτι ἔσται ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Ρεούφ πασσάς, πρὸς ἀνταλλαγὴν τῶν ἐπικυρώσεων τῆς συνθήκης, μεθ' ἣν καὶ μόνην ἢ περὶ τῶν προεισαγωγικῶν ὅρων τῆς εἰρήνης συνθήκη ἀνακοινωθήσεται ἐπισήμως εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις.

Ἐκ τῶν ὅσα δημοσιεύουσιν αἱ ἐπιτόπιοι ἐφημερίδες τὴν ἐβδομάδα ταύτην, οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης φαίνονται μικρὸν τροποποιηθέντες. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ περὶ παραχωρήσεως ἐξ ὠρηκτῶν πλοίων ὅρος κατ' ἄλλους μὲν ἐγκα-

τελείφθη ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ τῆς Ῥωσσίας, ὁρισθέντος ὅτι ἀφοῦ δοθῆ ἀπέναντι τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ἡ χωρογραφικὴ ἀποζημιώσις ἐν Ἀσίᾳ, ἐκτιμηθεῖσα ἀντὶ ἐνὸς διλλιονίου ῥουβλίων, ὁ τρόπος τῆς πληρωμῆς τοῦ ἐπιλοίπου τῆς ἀποζημιώσεως συμποσούμενου εἰς 410 ἑκατομμύρια ῥουβλίων ὁρισθήσεται διὰ μεταγενεστέρως συνεννοήσεως μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ τοῦ Σουλτάνου, κατ' ἄλλους δὲ, ἀντὶ τῆς παραιτήσεως ἀπὸ τοῦ περὶ στόλου ὅρου ἡ Ῥωσσία ἀπήτησε καὶ ἔλαβεν ὡς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν Βουλγαρίαν τὸν κόλπον τοῦ Σάρου, ὅστις δεσπόζει τῆς Καλλιπόλεως καὶ τοῦ Πλαγιαρίου.

Περὶ τῶν λοιπῶν ὅρων ἐρρέθησαν παράδοξά τινα καὶ σχεδὸν ἀπίστευτα. Λέγεται ὅτι ἡ Ῥωσσία μεριμνῶσα τὰ μάλιστα περὶ τῶν προσφιλῶν αὐτοῖς Βουλγάρων δυσηρέστησεν οὐ μόνον τὴν Ῥουμανίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν δις ἐκχέασαν τὸ αἷμα αὐτῆς ὑπὲρ τοῦ σλαβικοῦ ἀγῶνος Σερβίαν, ἀφαιροῦσα αὐτὴν τὴν Νύσσαν, ἣν κατεκτήσατο διὰ πολέμου, καὶ δίδουσα τὴν πόλιν ταύτην εἰς τὸ μαμούθρεπτον αὐτῆς παιδίον, εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Λέγεται πρὸς τούτους ὅτι ἡ Σερβία καὶ ἡ Ρουμανία κηρυχθήσονται οὐχὶ βασιλεία, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνεξάρτητοι ἡγεμονίαι, πλήρους μὲν ἀπολαύουσαι ἐσωτερικῆς αὐτονομίας, ἀλλ' οἰοεὶ προστατευόμεναι τῆς Ῥωσσίας ὡς πρὸς τὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἀπερ θὰ διαβρῦθμιζονται ὑπὸ τῆς δυνάμεως ταύτης.

Ὡς ἐκ τούτων αἱ ἀτυχεῖς παραδουνάβειοι ἡγεμονίαι τὰ μάλιστα φαίνονται δυσηρεστημένοι κατὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῶν συμμάχου καὶ προστάτιδος καὶ παρασκευάζονται νὰ διεκδικήσωσι τὰ δίκαια αὐτῶν ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ συνεδρίῳ ἐὰν ὁμως ἀξιώθωσι νὰ παρεδρεύσωσιν ἐν αὐτῷ, ὅπερ ἀμφίβολον φαίνεται, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ρουμανία, ἣτις τοσοῦτον συνετέλεσεν εἰς τὴν τελικὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου τούτου πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ πολιτικῇ τῆς Πλέθνης, δὲν ἤξιώθη ν' ἀντιπροσωπευθῆ κατὰ τὰς ῥωσοτουρκικὰς διαπραγματεύσεις.

Ἀφ' ἑτέρου αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις καὶ μάλιστα αἱ ἀμέσως ἐνδιαφερόμεναι εἰς τὰ τῆς Ἀνατολῆς Αὐστρία καὶ Ἀγγλία οὐδαμῶς φαίνονται διατεθειμέναι ν' ἀποδεχθῶσι τοιοῦτους εἰρήνης ὅρους, οἵτινες καθυποτάσσοσι δυνάμει τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν Ῥωσσίαν καὶ καθιστῶσι τὴν Κωνσταντινούπολιν, κατὰ τὸ εὐφυὲς λόγιον τοῦ λόρδου Βήκονσφελδ, τὸ Βατικανὸν τῆς Ῥωσσίας. Σπουδαῖοι ὀφίσταντο φόβοι καὶ σχεδὸν ἐπὶ θύραις ἔθεωρεῖτο ὁ πόλεμος, ναυαγησάσης ὀλοσχερῶς ἐπὶ τέλους τῆς ὑπὸ τῆς Αὐστρίας γενομένης προτάσεως περὶ εὐρωπαϊκῆς συνδιασκέψεως ἢ Ἀγγλία οὐδ' ὄλως παρεσκευάζετο, οἱ στόλοι αὐτῆς ἐλάβανον διαταγὰς ἀπόπλου, ἡ Αὐστρία ἐζήτηε ἔκτακτον παρὰ τῶν Βουλῶν πίστωσιν, διέτασσε τὴν ἐμπόλεμον κατάστασιν μέρους τοῦ στρατοῦ αὐτῆς, ὅτε ἡ Ῥωσσία ἀπροσδοκῆτως ἐποίησε τὴν πρότασιν περὶ συγκροτήσεως εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου ἐν Βερολίνῳ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πρίγκηπος Βίσμαρκ. Τὴν πρότασιν ἀμέσως ἀπεδέξατο ἡ Γερμανία καὶ μετ' αὐτὴν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία, ἀλλ' ἄγνωστος εἰσέτι διατελεῖ ἡ ἀπάντησις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Τοῦτο μόνον ἐκ τῶν τηλεγραφημάτων γινώσκεται, ὅτι ἐν μὲν Γαλλίᾳ ἡ *Γαλλικὴ Δημοκρατία*, ὄργανον τοῦ κ. Γαμβέττα, ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι ἡ Γαλλία ὀφείλει ν' ἀπόσχη τοῦ συνεδρίου, ἐὰν αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ὡς ἔδραν αὐτοῦ ἀποδεχθῶσι τὸ Βερολίνον, τὴν δὲ γνώμην ταύτην ἀσπάζονται αἱ πλείσται τῶν συντηρητικῶν ἐφημερίδων. Περὶ δὲ τῆς Ἀγγλίας λέγεται ὅτι δύναται μὲν νὰ παραδεχθῆ τὸ ἐν Βερολίνῳ συνέδριον, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βᾶσει ἐγγυήσεών τινων. Δὲν εἶναι τολμηρὸν ἴσως νὰ προεικάζη τις ὅτι ἡ πρώτη τῶν ἐγγυήσεων τούτων τῶν αἰτηθησομένων ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἔσται ἡ συζήτησις καὶ ἐπίλυσις τοῦ ὅλου ἀνατολικοῦ ζητήματος ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ συνεδρίου, ἄνευ τῶν ἐπιφυλάξεων, ἃς ποιεῖται ἡ Ῥωσσία περὶ ζητημάτων καθαρῶς ῥωσοτουρκικῶν, ἐν οἷς ἀποκρούει τὴν ἀνάμειξιν τῆς Εὐρώπης, καὶ περὶ ζητημάτων γενικοῦ εὐρω-

παϊκοῦ συμφέροντος, οἷα χαρακτηρίζοντα μόνον τὰ τῶν πορθμῶν καὶ τοῦ Δουνάβειου

Εἰς τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ὅλου ἀνατολικοῦ ζητήματος φαίνεται ἀποκλίνουσα καὶ ἡ Ἰταλία, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ἐναρκτηρίου εἰς τὰς βουλὰς λόγου τοῦ νέου αὐτῆς βασιλέως Οὐμβέρτου. Κατὰ τὴν περίληψιν ἣν διὰ τοῦ τηλεγράφου ἐλάβομεν τοῦ λόγου τούτου, ὁ βασιλεὺς Οὐμβέρτος λέγων πρῶτον ὅτι παγιωθεῖσθαι νῦν ἐπὶ ἀκλονήτων βάσεων τῆς ἐνότητος τῆς Ἰταλίας δύναται νῦν αὐτὴ νὰ προβῆ εἰς μεταβρῦθμίσεις καὶ καταδεικνύων ὅτι ἡ Ἰταλία κατὰ τὰ ἐν Ἀνατολῇ γεγονότα αὐστηρῶς τὰς συνθήκας ἐφύλαξε καὶ ἀπόλυτον ἐτήρησεν οὐδετερότητα, ἐξεδήλωσεν ὅτι ἡ Ἰταλία συναινεῖ ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν σύνοδον συνδιασκέψεως, τὸ δὲ παράδειγμα τῆς συγχρόνου αὐτῆς ἱστορίας παρέχει αὐτῇ ἐπιχείρημα ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, ἣτις ἔσται συμφωνοτάτη πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ πρὸς τὰ δίκαια τῆς ἀνθρωπότητος.

Αἱ ἐκδηλούμεναι αὐταὶ διαθέσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων ἀναγκαίαν καθίστων τὴν ἀποστολὴν ἐκ μέρους τῆς τὰ μάλιστα εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἐνδιαφερομένης Ἑλλάδος ἀνδρὸς, ὅστις νὰ συνηγορήσῃ πρὸς αὐτὰς ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ ἑλληνισμοῦ. Τοιοῦτος ἐξελέγη λίαν ἐπιτυχῶς ὁ κ. Τρικούπης, ὅστις ἐπρόκειτο νὰ μεταβῆ παρὰ ταῖς αὐλαῖς Ῥώμης, Παρισίων καὶ Λονδίνου καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ἐν ἀνάγκῃ. Ὁ αὐτὸς δὲ πολιτικὸς ἀνὴρ πρόκειται νὰ ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ συνεδρίῳ, ἐὰν προσκληθῆ νὰ παρεδρεύσῃ, τοῦθ' ὅπερ πιθανολογεῖται ἐκ τοῦ τελευταίου τηλεγραφήματος, καθ' ὃ αἱ δευτερεύουσαι δυνάμεις θὰ μετασχωσιν ἐν τῷ συνεδρίῳ.

Ἡ παρουσία ἑλληνοῦ ἀντιπροσώπου ἐν τῷ εὐρωπαϊκῷ συνεδρίῳ τοσοῦτω ἀναγκαιοτέρα ἀποβαίνει, ὅσῳ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα κατ' ἀνάγκην ἀναφυὲν κινδυνεύει νὰ λάβῃ μεγάλαις διαστάσεσι ἂν μὴ ληρθῆ ὑπ' ὄψιν ἐν τῷ συνεδρίῳ.

ΧΡΟΝΙΚΟΝ

ΤΗΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΜΩΑΜΕΘ ΤΟΥ Β'.

(ὑπὸ Κριτοβούλου τοῦ Ἰμβρίου¹)

Πρὸ δέκα ἐτῶν ἀπόσπασμά τι καταχωρηθὲν ὑπὸ τοῦ Τισσενδόρφου ἐν τῷ περὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς Σιναϊτικῆς βίβλου προλόγῳ αὐτοῦ² ἐφείλκυσε τὴν προσοχὴν τῶν λογίων ἐπὶ χειρογράφου τινοῦ ἑλληνικοῦ τοῦ δεκάτου πέμπτου αἰῶνος, περιέχοντος τὴν ἱστορίαν τῶν δέκα ἐπτὰ πρώτων ἐτῶν τῆς βασιλείας Μωάμεθ τοῦ Β', ὅπερ ἀπετέλει καὶ ἀποτελεῖ καὶ σήμερον ἐτι μέρος τῆς ἀρχαίας βιβλιοθήκης τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σεραΐου. Ἡ ἱστορία αὕτη, περὶ τῆς ὁποίας τέσσαρα ἔτη βραδύτερον ὁ κ. Ἐγξερ³ ἐλυπεῖτο, διότι δὲν ἐγνώριζεν εἰσέτι, εἰμὴ τὸν ὑπὸ τοῦ Τισσενδόρφου δοθέντα πρόλογον, καὶ τὴν ὑποίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως ὁ κ. Ἐρνέστος Μίλλερ (Ernest Miller) ἐδήλου ἐν τῇ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐκθέσει⁴, ὡς μέλλουσαν νὰ χορηγήσῃ χρῆσιμον παράρτημα τῆς Ἑλληνικῆς βυζαντινῆς συλλογῆς, εἶχεν ὡς συγγραφεὴ Κριτόβουλον τινα, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα κατὰ πρώτον ἀνηγγέλθη ἐν τῇ Δύσει. Ἐντεταλμένος τῷ 18.9 ὑπὸ τοῦ κ. ὑπουργοῦ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως, νὰ ἀναζητήσῃ ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἰδίως ἐν τοῖς ἀρχαίοις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, τὰ ἔγγραφα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν χριστιανικῶν λαῶν μετὰ τὴν ἄλωσην, ἐσκέφθη κατὰ πρώτον νὰ ζητήσῃ πληροφορίας περὶ τοῦ χειρογράφου τούτου, εἰς τὸ ὅποτον αὐτὸ τῆς ἀποστολῆς μου τὸ ἀντικείμενον καὶ ἡ εἰς τὰς μελέτας μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν δοθεῖσα διευθύνσις μὲ παρώριστην ν' ἀποδίδω ἰδιαιτέραν σπουδαιότητα. Ἐμαθον ὅτι εὐρίσκειτο ἐν ταῖς χερσὶ τοῦ διευθυντοῦ τοῦ αὐστριακοῦ Λυκείου τοῦ Πέρα κ. Δεθιέρου, ὅστις παρεσκευάζετο νὰ ἐκδώσῃ αὐτὸ ἐν Πέστη μετὰ σημειώσεων καὶ σχολίων. Εἶχε λάβει δὲ τὴν ἐκτύπωσιν ἀντίγραφον αὐτοῦ ἀκριβέστατον, τὸ ὅποτον μοὶ ἐκοινοποιήθη, καὶ τοῦ ὁποίου βραχεῖα

1) Κριτόβουλος ὁ Νησιώτης (Ἰμβριώτης), Βίος Μεχμεμέτου Β', μέχρι τοῦ 15' ἔτους τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Μελέτη τοῦ κ. Οὐβικίνου (Uvicini), γραφεῖσα τῷ 1870

2) Tishendorf, Notitia editionis cod. bibl. Sinaitici, Lipsiae, 1860 in—4.

3) La Grèce en 1453. mémoire lu par M. Egger en séance publique annuelle des cinq académies de l'institut, le 16 août 1864.

4) E. Miller, Rapports à l'empereur sur une mission scientifique en Orient (février—juillet 1865), dans le tome II, 2 série, des Archives des missions scientifiques et littéraires.

ἐξέτασις, ἠνωμένη μετὰ τῶν διασαφίσεων, τὰς ὁποίας ἔλαβον ἐκ τοῦ στόματος τοῦ μέλλοντος ἐκδότου, κατέπεισέ με περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ συγγράμματος ὑπὸ τὴν ἱστορικὴν ἔποψιν. Ἀφοῦ ἐπανήλθον εἰς Γαλλίαν, ἔγραψα πολλάκις εἰς τε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ Πέστην περὶ τοῦ Κριτοβούλου. ὅτε ἔμαθον ὅτι πρὸ ὀλίγου ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ πέμπτῳ τόμῳ τῶν Ἀποσπασμάτων ἐλληνικῶν ἱστοριῶν (Fragmenta historicorum graecorum), ἐκδοθέντων ὑπὸ τῶν κυρίων Διδότ (Didot). Ἡ Γαλλία ταύτην τὴν φορὰν προσέλαβε τὴν Γερμανίαν.

Εἰς ταύτην τὴν δημοσίευσιν, ὀφειλομένην εἰς τὸν ζῆλον τοῦ σοφοῦ ἑλληνιστοῦ Καρόλου Μυλλέρου, ἀναφέρεται ἡ παρούσα μελέτη.

Α.

Δὲν προτίθεμαι νὰ ἀφηγηθῶ τὸν βίον τοῦ Κριτοβούλου, διότι ἡ βιογραφία αὕτη περιοριζομένη εἰς τὰς ἀποδείξεις, τὰς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς παρέχει ἡμῖν περὶ ἑαυτοῦ ἐν τῷ πονήματι αὐτοῦ—καὶ δὲν ἔχομεν ἄλλας—δύναται μόνον νὰ καταλάβῃ τρεῖς γραμμὰς. Ἀλλ' ἐὰν χρονοτριβῶ μικρὸν περὶ τοῦ προσώπου πρὶν ἢ ὁμιλήσω περὶ τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ, τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ πρόσωπον τοῦτο, τὸ ὅποτον, ἵνα κατανοήσῃ τις τὸν ἀληθῆ χαρακτήρα, ἀνάγκη νὰ ἐξετάσῃ ἀκριβῶς, δὲν εἶναι ἡ παράστασις ἐνὸς ἀτόμου, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας, ἡ τοῦλάχιστον ἀξιολόγου μέρους στιγμῶν τῆς ἱστορίας αὐτῆς, καὶ οὕτως ὁ βίος τοῦ Κριτοβούλου, καὶ ἐν τῷ ἀμυδρῷ φωτὶ, ἐν ᾧ παρουσιάζεται ἡμῖν, γύνει περίξ ἑαυτοῦ λάμπει, ἥτις διαφωτίζει, καίπερ διὰ τρόπον εἰσέτι ἀθεσβίου, τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ συγγραφέως, τοῦ συγγράμματος, τοῦ ἔθνους αὐτοῦ.

Γινώσκουμεν τοῦλάχιστον μετὰ θετικότητος τὸν τόπον τῆς γεννήσεως αὐτοῦ. Ἦν Ἑλληὴ Ἰμβριος, εἰς τῶν νησιωτῶν ἐκείνων, οἵτινες ἀπ' ἐναντίας τοῦ σκωπτικοῦ παρωνύμου, δι' οὗ διακρίνον αὐτοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει¹, παρέσχον μέγαν ἀριθμὸν ἀνδρῶν ἐπιστήμων εἰς τὴν τουρκικὴν Ἑλλάδα. «Κριτόβουλος ὁ νησιώτης: τὰ πρώτα τῶν Ἰμβριωτῶν τὴν συγγραφὴν τήνδε ζυνέγραψε»². Οὕτω παρουσιάζει ἑαυτὸν εἰς τὸν ἀναγνώστην, καθὼς ὁ Θουκυδίδης, ἀπ' ἀρχῆς τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ.

1) Ταουσάν, ὅστις λαγῶς. Οἱ Τούρκοι ἀπένευον αὐτοὺς τὸ παρωνύμιον τοῦτο ἕνεκα τῆς εὐκινήσιας, μεθ' ἧς ἔφρουγον εἰς τὰ δάση καὶ εἰς τὰ ὄρη, ὅτε καθ' ἕκαστον ἔτος ὁ στόλος τοῦ ναυάρχου (καπιτὰν-πασσᾶ) ἔρχετο νὰ εἰσπράξῃ τοὺς φόρους εἰς τὰς νήσους.

2) Βιβλ. I, 1, 1, παραβ. Βιβλ. III, 14, 1.

Τὸ πρωτεῖον τοῦτο, περὶ οὗ ὁμιλεῖ ἐὰν ἦτο οἰκογενειακὸν κληροδότημα, ἢ — ὅπερ φαίνεται πιθανώτερον — ἀπεδόθη αὐτῷ μετὰ ταῦτα, ὅτε τὰ πολιτικὰ γεγονότα, ἐν οἷς ἀνεμίχθη, ἀνέδειξαν αὐτὸν ἄρχοντα, δὲν σαφηνίζεται ἀποχωρόντως. Ἀλλ' οὐδὲ γνωρίζομεν—καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ εἰκάσωμεν—οὔτε περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ, οὔτε περὶ τῶν περιστάσεων καὶ ἀσχυριῶν τοῦ πρὸ τοῦ 1453 βίου αὐτοῦ. Ὁ Τισσενδόρφος λέγει, ἀλλὰ κατα τίνε διδόμενα δὲν γνωρίζω, ὅτι ἦτο μοναχὸς ἐν τῷ ὄρει Ἄθω¹, ὑπόθεσις, ἥτις δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναφέρηται εἰμὴ, τὸ πολὺ, εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ. Τὸ ἀξιόλογον χειρόγραφον τοῦ Ζαβ'ρα² τῆς ἐν Ἀθήναις ἐθνικῆς βιβλιοθήκης μνημονεύει βίον Μωάμεθ τοῦ Β' ὑπὸ «Μιχαὴλ Κριτοπόουλου», ὅστις χαρακτηρίζεται ὡς γραμματεὺς τούτου τοῦ σουλτάνου³. Τέλος, ὁ κ. Κάρολος Μύλλερὸς συμπεραίνει ἐκ τινων χωρίων καὶ ἰδίως ἐξ ἐκείνου, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς περιγράφει μετ' ἐπιμαλείας καὶ λεπτομερειῶν κατὰ τι τεχνικῶν τὸν κατὰ τὸ 1467 λιμὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως⁴, ὅτι ὁ Κριτόβουλος ἦτο ἱατρός, καὶ ὅτι ἴσως προσεκολλήθη ὡς τοιοῦτος εἰς τινὰ τῶν πασσάδων ἢ εἰς τι ἄλλο ἐπίσημον τῆς αὐτῆς Μωάμεθ τοῦ Β' πρόσωπον⁵. Εἰ καὶ οὐδὲν δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ, ἀλλ' οὐδὲ νὰ προεκάσῃ—διότι μόνον διακόσια ἔτη βραδύτερον, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παναγιώτου καὶ τοῦ Μαυροκορδάτου φαίνονται οἱ Ἕλληνες ὅτι προήχθησαν διὰ τῆς ἱατρικῆς εἰς τὰ πλοῦτη καὶ τὰς τιμὰς—εἶναι πιθανὸν ὅτι ὁ Κριτόβουλος ἦλθεν εἰς συνάφειαν μετὰ τῶν Τούρκων καὶ διετήρει μετ' αὐτῶν προσωπικὰς σχέσεις πρὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἤρξαντο αἱ πρὸς αὐτοὺς ἐπίσημοι σχέσεις, κατὰ τὸ ἔτος 1453. Ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ διεξάγειν τὰς ὑποθέσεις, ἐκ τοῦ ὅτι δηλαδὴ μετέστρεψε κατὰ τὸ δοκοῦν τὸ πνεῦμα καὶ τὰς ἀποράσεις τῶν πασσάδων, εἰκάζει τις ὅτι ὁ ἀνὴρ οὗτος διεξῆγεν αὐτὰς πρὸ πολλοῦ καὶ ἠντλησεν ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὰ στοιχεῖα τῆς ἐπιστήμης: τῆς βραδύτερον ἐπικληθείσης, κατὰ τὴν διπλωματικὴν διαλεκτὸν ἢ τὴν τέχνην τῆς Πύλης (le manège de la Porte). Δὲν πρέπει τῷ ὄντι νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἀπὸ τῆς πρώτης ἐγκα-

θηδρύσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἐν τῇ Εὐρώπῃ (1357), σχέσεις καθ' ἑκάστην συγγόνεσαι συνήθησαν, ὡς εἰκός, μετὰ τῶν καὶ τῶν Ἑλλήνων. Κατὰ πρώτον βλέπομεν ἐν πολλὰς περιστάσει τοὺς βυζαντινοὺς μονάρχας, κατὰ τὸ ἐν τῇ Δύσει παράδειγμα ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ κράτους, μισθοῦντας ἀξιωματικούς καὶ ἐπικούρους Τούρκους, προλεξίνοντας οὕτως ἀναμιφθόλως τὴν εἰς τὴν κατάκτησιν ὁδόν¹. Βραδύτερον δὲ ἀντιστρόφως οἱ Ὀθωμανοὶ, ὅτε ἐπάτησαν ὀριστικῶς τὸν πόδα ἐπὶ τῆς Εὐρώπῃς, μέγαν ἀριθμὸν Ἑλλήνων εἰστέγγαγον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτῶν. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἐγένοντο Ὀθωμανοὶ, εὐκόλως προήχθησαν εἰς τὰ πρώτα ἀξιώματα τοῦ τε στρατοῦ καὶ τῆς διοικήσεως², οἱ δὲ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν πατρίαν θρησκείαν, περιορίσθησαν εἰς τὰς ὑποδεετέρας ὑπηρεσίας, ἰσχυροὶ ἔτι καίπερ ἀσήμαντοι, ὡς συμβαίνει εἰς τὰ δεσποτικά κράτη, ἐν οἷς ἡ σπουδαιότης τῶν ὑπουργημάτων δὲν μετρεῖται πάντοτε πρὸς τὴν τῶν προσώπων, καὶ ἐν ᾧ αἱ ἐπιβροαὶ αἱ ἦττον φανεραὶ εἶναι πολλάκις αἱ ἀπορασιτικώτεροι.

Ὁ Κριτόβουλος ἦν ἀμιφθόλως εἰς ἐξ ἐκείνων τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες δι' αἰτίας μὴ δυναμεικὰς ἐνταῦθα ν' ἀναζητηθῶσιν, ἐπυνηκολόγησαν εὐθὺς ἀπ' ἀρχῆς μετὰ τοῦ Πορθητοῦ. Τοῦλάχιστον ὅτι δύναται τις νὰ διδῇ περὶ τοῦ χαρακτηῆρος αὐτοῦ καὶ τῶν πράξεων ἐν ταῖς σπανίαις περιστάσει, καθ' ἃς ἀναφαινεῖται εἰς τὴν σκηνήν, ἡ ἰκανότης αὐτοῦ πρὸς τὸ φέρεσθαι καὶ συντηρεῖσθαι μετὰ τῶν φατριῶν, ἡ ἀντιπάθεια αὐτοῦ κακῶς ἐνοουμένη πρὸς τοὺς Λατίνους, αἱ πρὸς τὸν σουλτάνον κολακεῖαι αὐτοῦ, οὗ ὀνομάζει ἑαυτὸν δοῦλον εὐτελῆ, καὶ ταυτοχρόνως ἡ εἰς τὴν θρησκείαν καὶ γλώσσαν τῶν πατέρων αὐτοῦ προτήλωσις, ἡ μέριμνα, ἣν λαμβάνει ἐν πάσῃ περιπτώσει τοῦ ἀνοψῶσαι τὸ ἑαυτοῦ ἔθνος ἀπέναντι τοῦ νικητοῦ, ἡ πρὸς τὰ γράμματα αὐτοῦ κλίσις, τὰ πάντα συντρέχουσι νὰ δικαιολογήσωσι τὴν ἐξῆς γνώμην, καὶ νὰ δεῖξωσιν ἐν τῷ περὶ οὗ ὁ λόγος πρόσωπῳ, τὸν πρόδρομον ἐκείνων τῶν Φαναριωτῶν, οὓς βλέπει τις κρινομένους τοσοῦτο διαφόρως ὑπ' αὐτῶν τῶν συμπατριωτῶν αὐ-

1) Ἐν τοῖς ἐν τῷ ὄρει Ἄθω Ἑλλησι μοναχοῖς εὐρέθη ὁ τὴν ἱστορίαν τῶν ὑπ' αὐτοῦ (Μωάμεθ τοῦ Β') πεπραγμένων συγγράμμας Fischendorf, αὐτόθι.

2) Νέα Ἑλλάς, ἦτοι ἱστορία τῶν πεπαιδευμένων Ἑλλήνων, τῶν μετὰ τὴν θλιβερὰν τοῦ Γένους κατάστασιν ὀχυμασάντων, κτλ.

3) Κ. Σάθας, Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθήνησι, 1868.

4) Βιβλ. V, 17 καὶ ἐφεξῆς.

5) Προλεγόμενα σελ. 17.

1) Ὁ Κρούσιος ἀναφέρει μετὰ τῶν πολυαριθμῶν αἰτιῶν τῆς πτώσεως τοῦ κράτους, ὅπερ ὀνομάζει *appellatio et attractio Turcarum*. «Διότι τινὲς τῶν Ἑλλήνων, ἵνα γένωσιν ἀνώτεροι τῶν ἑαυτῶν ἑθρῶν, προτεκάλουν εἰς βοήθειαν Τούρκους». Turco-Graecia, σελ. 56.

2) Ὁρα τοὺς Χρονολογικοὺς πίνακας τοῦ χαζῆ Κάλφα, ἐν οἷς σημειοῦνται πλεῖστοι βεζῖραι καὶ ἀρχιναυαρχοὶ (καπιτὰν πασσάδες) Ἕλληνες τὴν καταγωγὴν, καὶ τὸν *Spectateur de l'Orient*, 57 livraison (1856), p. 283.

τῶν ἐν τε Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Ἀθήναις, καὶ περὶ ὧν ὁ ἀμερόληπτος ἱστορικὸς ἐνδοιάζει νὰ ἀποφανθῇ τὸσον τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν εἶσιν ἐν αὐτοῖς μειγμένα καὶ ἀποβαίνουσιν, οὕτως εἶπεῖν, ἰσόρροπα.

Ἰδοὺ πῶς ὁ Κριτόβουλος ἀφηγεῖται τὸ μέρος, τὸ ὅποῖον αὐτὸς ἔλαβε κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἰμβροῦ τῷ 1453. Πρῶτον ἦδη εἰσέρχεται εἰς τὴν διήγησιν. Δὲν προσπαθεῖ, ὡς στρατηγὸς, νὰ ἐπιδειξῆ ἑαυτὸν, καί, ἐὰν συμπέσῃ νὰ διηγήσῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὁμιλεῖ μετὰ διακρίσεως, ἐν ᾗ δεικνύει ἴσως τὸσαύτην φρόνησιν ὅσην καὶ μετριοφροσύνην.

*Κατὰ τοῦτον, λέγει, τὸν χρόνον (τὸν ἰουνίου τοῦ 1453), μόλις ἑβδομάδες τινὲς παρήλθον ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως), πρεσβεία τῶν νήσων ἦλθε νὰ εὕρῃ τὸν βασιλέα (σουλτάνον) εἰς Ἀδριανούπολιν. Αὕτη δὲ ἀπεστάλη ὑπὸ Κριτοβούλου τοῦ Ἰμβρίου, συγγραφέως τοῦδε τοῦ Χρονικοῦ, ὅπως προσφέρωσι τῷ σουλτάνῳ τὴν ὑποταγὴν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, τῆς Ἰμβροῦ, τῆς Λήμνου καὶ Θάσου, ὑποκειμένων ἄλλοτε εἰς τὸ κράτος, κατὰ τὰς ἐξῆς περιστάσεις. Οἱ ἄρχοντες, οἵτινες ἐν ὀνόματι τοῦ αὐτοκράτορος διοικούν αὐτάς, ἅμα τῇ πρώτῃ περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ φήμη καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως, ἐτρόμαξαν καὶ ἔφυγον, οἱ μὲν τῆς Λήμνου ἐπὶ ἰταλικῶν γαλερῶν (κατέρων), αἵτινες κατέφυγον εἰς τὸν λιμένα μετὰ τὴν καταστροφὴν, οἱ δὲ τῆς Ἰμβροῦ ἐπὶ ἄλλων πλοίων εἰς Κέφαλον προσωρμισμένων, εἰς τὴν ἄκραν τῆς νήσου· οἱ δὲ κάτοικοι βλέποντες ἑαυτοὺς ἐγκαταλειμμένους ὑπὸ τῶν ἑαυτῶν ἀρχόντων, καὶ φοβούμενοι μὴ προσβληθῶσιν ὑπὸ τοῦ βασιλικοῦ στόλου, τοῦ ὁποῦο προὐλίγου ἔμαθον τὴν εἰς Καλλιπόλιν ἐπάνοδον, παρασυρόμενοι ἄλλως ὑπὸ τῶν παραδείγματος τῶν Λημινῶν, οἵτινες ὑπὲρ τοὺς διακοσίων τὸν ἀριθμὸν ἐπέβησαν μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὴν Κρήτην, οἱ δὲ διὰ τὴν Εὐβοίαν, ἐσκέπτοντο νὰ σωθῶσι διὰ φυγῆς. Ἀλλ' ὁ Κριτόβουλος ἀπέτρεψεν αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ σχεδίου καὶ ἐνθάρρυνας διὰ τῶν λόγων αὐτοῦ ἔσπευσε νὰ πέμψῃ μυστικῶς ἄνθρωπον πιστὸν πρὸς τὸν τῆς Καλλιπόλεως πασσᾶν¹, ἵνα ἀποτρέψῃ αὐτὸν τοῦ νὰ πέμψῃ τὸν στόλον του εἰς τὰς νήσους καὶ μηδὲν κατὰ τῶν κατοίκων αὐτῶν νὰ ἐπιχειρήσῃ. Ταῦτο χρόνος ἔπειψε πρὸς τὸν βασιλέα εἰς Ἀδριανούπολιν τὸν ἐπίσκοπον καὶ πολλοὺς τῆς Ἰμβροῦ προκρίτους, ἐπιπερορτισμένους νὰ προσενέγκωσιν εἰς αὐτὸν μετὰ τῶν συνήθων δώρων τὴν κυριαρχίαν τῶν νήσων,

1) Ὁ μὲν Ἀμζᾶ-πασσᾶς ἦν ἀρχιναύαρχος τοῦ στόλου· ἡ δὲ Καλλιπόλις ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως τῆς πόλεως αὐτῆς (1357) ὁ μέγας στρατιωτικὸς λιμὴν τῶν Ὀθωμανῶν, καὶ ἡ τακτικὴ ἔδρα τοῦ καπιτάν πασσᾶ.

ζητοῦντες τὴν μοναδικὴν χάριν τοῦ νὰ δύνανται νὰ τηρῶσι τὸν ἀρχαῖον τρόπον τῆς διοικήσεως ὑπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ διὰ τῆς ἀποτίσεως τοῦ συνήθους φόρου. Ὁ βασιλεὺς ὑπέδεχθη εὐνοικῶς τοὺς πρέσβεις καὶ ἐνέδωκεν εἰς πάσας αὐτῶν τὰς αἰτήσεις. Ἐπομένως αἱ νῆσοι διετήρησαν τὴν ἑαυτῶν αὐτονομίαν καὶ ἐδόθησαν ἡ μὲν Ἰμβρος εἰς τὸν κύριον τῆς Αἴνου Παλαμίδην, ἡ δὲ Ἀθήμος καὶ Θάσος εἰς τὸν Δόρια, ἡγεμόνα τῆς Μιτυλήνης¹. Τῷ ὄντι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ κύριοι ἀπέστειλαν ὁ μὲν ἕνα τῶν πρώτων αὐτοῦ ἀξιωματικῶν, ὁ δὲ δευτέρος αὐτὸν τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν, ἵνα ζητήσωσιν ἐν ὀνόματι αὐτῶν τὴν ἐπὶ τῶν νήσων ἐξουσίαν τοῦθ' ὅπερ ἐπέτυχον, χάρις τοῖς τοῦ Κριτοβούλου πρεσβευταῖς, οἵτινες ὑπεστήριξαν τὸ παρὰ τῷ βασιλεῖ διαθήμα αὐτῶν².

Τὰ πράγματα ἔμειναν ἐν ταύτῃ τῇ καταστάσει μέχρι τῆς ἀρχῆς τοῦ 1456 ἔτους. Ὁ Παλαμίδης ἐν τῷ μεταξῷ ἐτελεύτησεν, ὁ δὲ κληρὸς τῆς διαδοχῆς αὐτοῦ διήγειρεν ἐριθὰς οἰκογενειακὰς, ἃς Μωάμεθ ὁ Β' ἐπωφελήθη ἐπιτηδείως εἰς τὸ κυριεῦσαι τὴν Αἴνον, ἣν προσήρτησεν εἰς τὸ κράτος. Ἡ κατοχὴ αὐτῆ συνεπήγετο καὶ τὴν τῆς νήσου, συνενωθείσης κατὰ τὸ 1453 μετὰ τῆς κυριαρχίας τῆς Αἴνου. Ἐπομένως ὁ ἀρχιναύαρχος τοῦ στόλου Ἰουνιζ-πασσᾶς ἔπλευσε πρὸς τὴν Ἰμβρον, ἀφ' ἧς ἐξεδίωξε τὰς ὑπὸ τοῦ Παλαμίδου διορισθείσας ἀρχὰς καὶ ἐγκαθίδρυσεν ἐν τῇ θέσει αὐτῶν τὸν Κριτόβουλον ὡς ἀπὸ τοῦ σουλτάνου διοικητὴν τῆς τε νήσου καὶ τῶν φρουρῶν.

Τὸ δὲ ἔαρ τοῦ ἐπιόντος ἔτους χριστιανικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πατριάρχου Ἀκυληίας, Λουδοβίκου τοῦ Σκαράμπα, ἐνεφανίσθη ἐν τῷ Αἰγαίῳ, καὶ, ἀφοῦ ἐξεδίωξε τὰς τουρκικὰς φρουράς ἐκ τῆς Λήμνου καὶ Σαμοθράκης, ἀπέσπασε στολίσκον ἐκ δέκα πλοίων πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἰμβροῦ. Ἡ περίστασις ἦν εἰρηθὴ εἰς τὸν νέον διοικητὴν· διότι τὸ νὰ ἀντιστῇ—καὶ ἂν ὑποθέσωμεν τοῦτο δυνατὸν—ἀπέβαλλε τὴν ὑπόληψιν ἐνώπιον τῶν χριστιανῶν. Ἀφ' ἐτέρου δὲ τὸ νὰ παραδώσῃ τὴν νήσον ἀμαχητὶ εἰς τοὺς χριστιανούς,

1) Ὁ Παλαμίδης καὶ ὁ Δόριας ἀνήκοντες ἀμφότεροι εἰς τὴν γενουητικὴν οἰκογένειαν τῶν Κατελουσίων (Gattilussi, παρὰ Cantù, Hist. VI, 391, ἐν σημειώσει), εἰς ἣν ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος ὁ Α', ἀνταμίβων τὰς ὑπηρεσίας, ἃς προσήνεγκον, βοηθοῦντες αὐτὸν πρὸς τὸ ἀποδιώξαι τοὺς Καταλωνεῖους πειρατὰς τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ἔδωρήσατο τὴν κυριαρχίαν τῆς Λέσβου. Βραδύτερον δὲ οἱ Κατελούσιοι ἐπαυθῆσαντες ἀνεπαίσθητος τὴν ἑαυτῶν κυριαρχίαν, ἐχωρίσθησαν εἰς δύο κλάδους, οἵτινες συγγέονται πολλὰκις ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν, τὸν τῶν ἡγεμόνων τῆς Λέσβου, καὶ τὸν τῶν δεσποτῶν τῆς Αἴνου, ἐξ ὧν ὁ Παλαμίδης. Cf. Hammer III, 92.

2) Βιβλ. I, 75.

διέτρεχε μέγαν κίνδυνον ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, ἐν περιπτώσει μεταβολῆς τῆς τύχης.

Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ὁ Κριτόβουλος κατέφυγεν εἰς τὰ αὐτὰ μέσα, δι' ὧν τοσοῦτον ἠδουκίμησε πρὸ τεσσάρων ἐτῶν παρὰ τῷ καπιτάν πασσᾶ. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διαπραγματεύσις ἦν φύσεως δυσχερεστάτης, ἐνόμιζεν ὅτι συνέφερε μᾶλλον νὰ μὴ ἀναμίσξῃ τρίτον καὶ νὰ συνδιαλεχθῇ ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ ἰταλοῦ στρατηγοῦ. Καὶ τί μὲν συνέβη ἐν ταύτῃ τῇ συναντήσει, δὲν λέγει σαφῶς. Ὁ τι ὅμως βλέπομεν, εἶναι ὅτι οὔτε δώρων οὔτε κεκαλιπημένων λόγων ἐφείσθη. καὶ ὅτι ἐπὶ τέλους ἔπεισε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ χριστιανικοῦ στόλου, καθὼς ἔπραξεν ἄλλοτε εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον τοῦ ὀθωμανικοῦ, νὰ μὲν ἔν τῷ ἑαυτοῦ πλοίῳ καὶ νὰ ἀρήσῃ τοῦ Ἰμβρίου εἰς τὰς ἑαυτῶν ὑποθέσεις¹.

Ἡ δὲ ἡγήσις αὕτη τοῦ Κριτοβούλου διεγείρει τὴν προσοχὴν διὰ πολλοὺς λόγους. Διότι, ἐνῶ λέγει ἡμῖν γεγονότα νέα, ἅτινα συμπληροῦσιν ἢ διορθοῦσι τὰς ἀντιφατικὰς πάντοτε διαβεβαιώσεις τῶν Βυζαντινῶν², δύνανται νὰ γρηθημεύσῃ ὡς μαρτυρία περὶ τῆς εὐκολίας, μεθ' ἧς οἱ τῶν νήσων Ἕλληνας, ὡς καὶ οἱ τῆς ἡπέρου, ἐδέχθησαν τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, καὶ ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ προσδιορίσωμεν ἐντεῦθεν τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῆς Ἀλώσεως, ἐὰν ἀφίσωμεν κατὰ μέρος τὰς ὑπερβολὰς, ὑπῆρξεν οὔτε τὸσον βιαία οὔτε τὸσον κτηνώδης ὑπῆρξεν, ὅσον φαντάζονται αὐτὴν συνήθως. Μὴ πιστεῦωμεν εὐκόλως—πρὸς τῆς τιμῆς αὐτῶν τῶν Ἑλλήνων—εἰς τὰς ὑπερβολὰς τῶν ἑαυτῶν ἱστορικῶν. Ἐὰν ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων ἦν κατ' ἀρχὰς τοσοῦτο σκληρὰ, τοσοῦτο ἀσπλαγχνος, ὅσον παριστώσιν αὐτὴν, πῶς συγκάτευεταν νὰ ζῶσιν ὑπὸ τούτους τοὺς βαρβάρους κυριάρχας; Πόθεν προέρχεται τὸ νὰ μὴ ἀπαντᾷται οὐδαμοῦ ἴχνος ἐνόπλου ἀντιτάσεως; Παραπονούνται εἰς ὅλον τὸν κόσμον, διασαλπίζουσι τὴν κραυγὴν τοῦ πολέμου καθ' ἅπαν τὴν Εὐρώπην, καὶ ὅταν ἡ Εὐρώπη τρέχῃ μετὰ τῶν ἑαυτῆς στρατιωτῶν καὶ πλοίων, προσποιοῦνται τὸν κωφὸν καὶ τελευταῖο λαμβάνουσι τὰ ὄπλα.

Sint licet et surdi Graeci et postrema volentes
Arma pati...³

1) Βιβλ. II, 23.

2) Π. χάριν ὁ Χαλκοκονδύλης βεβαιοῖ ὅτι ἡ Ἰμβρος ἐκυριεύθη ὑπὸ παπικοῦ στόλου. «Καὶ ἐκεῖθεν παραπλέοντες τὴν τῆς Ἀσίας παραλίαν βλάβας τινὰς ἐκεῖ ἐπήνεγκον καὶ κατέκτησαν ἐπανειλημμένως τὴν νήσον Ἀθήμον. ἤτις τότε ὑπετάσσεται εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ Τούρκου μετὰ τῆς Ἰμβροῦ». Ὁ Δούκας ἀπ' ἐναντίας ἐν τῇ ἀπαριθμηθείσει κἀκατηγίστων τοῦ στόλου, δὲν ἀναφέρει τὴν Ἰμβρον, ἐνῶ μνημονεύει τὴν Θάσον καὶ Σαμοθράκην, ἃς ὁ Χαλκοκονδύλης διέρχεται σιωπῶν. Prolég. Iij. Cf. Hammer, III, 37.—1) Μαρτίου Φιλέλφου

ἦτοι· εἰ καὶ κωφοὶ εἶναι οἱ Ἕλληνας καὶ τελευταῖοι θέλοντες νὰ λαμβάνωσι τὰ ὄπλα. . . κυρίως ὅμως ὑπομένουσι. Ζητοῦσι μᾶλλον ἢ φεύγουσι τὴν μετὰ τῶν ἀπίστων συνάφειαν. Οἱ αἰῶνες θὰ παρέλθωσι· τὰ πράγματα θὰ μένωσιν οὕτω νικητὰ καὶ ἡττημέναι θὰ ἐξακολουθῶσι συζῶντες ὁμοῦ, ἄνευ συγκρούσεων, ἄνευ σφοδρῶν κλονισμῶν, καὶ—ὅπερ ἀξιοσημείωτον—δὲν θ' ἀναμιχθῶσι μετὰ τῶν Τούρκων.

Ἐπανελέθωμεν εἰς τὸν Κριτόβουλον. Κατὰ τὸ 1456 νέα κρίσις (= κρίσιμος περίστασις) ἐπῆλθεν. Ὁ λατινικὸς στόλος πρὸ πολλοῦ ἐπανῆλθεν εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, ἐγκαταλιπὼν πρὸς φυλακὴν τῶν νεωστὶ κατακτηθεισῶν νήσων μικρὰς μὲν φρουράς, ἱκανὰς ἴσως νὰ ὑποστῶσι πολιορκίαν ἐν τοῖς ἑαυτῶν φρουρίοις, ἀλλ' ἀδυνατῶν νὰ προφυλάξωσι τοὺς κατοίκους ἐναντίον ἐπιθετικῆς τινοῦ ἐφόδου τῶν Τούρκων. Οἱ νησιῶται ἔζων ἐν διηκεστῇ τρώμῳ, καταναθεματίζοντες κρυφίως τοὺς ἑαυτῶν ἀπελευθερωτάς. Πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀθημιοί, εὐρισκόμενοι σχεδὸν ἐν τῇ εἰσόδῳ τοῦ πορθμοῦ, προσεδόκων καθ' ἐκάστην πρωΐαν νὰ ἴδωσι τὸν στόλον τοῦ καπιτάν πασσᾶ ἐξερχόμενον ἐκ τῶν Δαρδανελλίων καὶ ἐπιπίπτοντα κατ' αὐτῶν ἐξ ἀπροόπτου. Παρέβαλλον τὴν ἑαυτῶν κατάστασιν πρὸς τὴν τῶν Ἰμβριῶν, οἵτινες οὐδόλως ἐφοβοῦντο τοὺς Τούρκους, οὐδόλως ἤριζον πρὸς τοὺς Λατίνους, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀντιπαράθεσις αὕτη καθίστα τὴν θέσιν αὐτῶν ἔτι μᾶλλον ἀνυπόφορον, ἤρξαντο ν' ἀνησυχῶσι καὶ νὰ τείνωσι τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους τῶν τοῦ Κριτοβούλου πρακτόρων, οἵτινες πρὸ πολλοῦ προέτρεπον αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ διώξωσι τοὺς ξένους καὶ νὰ ἀνακαλέσωσι τοὺς Τούρκους· ἐπειδὴ δὲ ἔδοσε τὴν συμβουλήν, ἐπεφορτίσθη νὰ παρασκευάσῃ καὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Ὅθεν ἔχων καὶ τὴν πληρεξουσιότητα ἐκ μέρους τῶν ἀρχόντων καὶ προκρίτων Λημινῶν, οἵτινες ἀνήθηκαν εἰς αὐτὸν νὰ διαπραγματευθῇ ἐν ὀνόματι αὐτῶν περὶ ὅλης τῆς νήσου, ὁ διοικητὴς τῆς Ἰμβροῦ ἀπῆλθεν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ταῦτο χρόνος δὲ ἀπέστειλεν ἄγγελον μετ' ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Δημήτριον (Παλαιολόγον), δεσπότην τῆς Πελοποννήσου, ὑπὲρ τοῦ ὁποῦο ἐφαίνετο ὅτι ἐκίνησε πᾶσαν ταύτην τὴν μηχανορραφίαν.

Γνωστὸς εἶναι ὁ νεώτερος οὗτος ἀδελφὸς τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος, ὅστις, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἐπολιόρκουν τὸ Βυζάντιον, ἀντὶ νὰ σπύσῃ πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κράτους, ἐμάχητο μετὰ τοῦ ἐτέρου αὐτοῦ ἀδελφοῦ Θωμᾶ περὶ τῆς κατοχῆς τῆς Πελοποννήσου. Ἀμφότεροι τοσοῦτο σφοδρῶς ἐμισοῦντο, λέγει ὁ Σπανδουγίνος, ὥστε ὁ ἕτερος θὰ ἔτρωγε

περὶ τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων Μεγαμέτου τῶν Τούρκων ἡγεμόνος (Χειρόγραφον τῆς ἐν Γενεύῃ βιβλιοθήκης).

τὴν καρδίαν τοῦ ἐτέρου (che l'uno avrebbe mangiato il cuor all'altro)¹. Ὁ Μωάμεθ συν-
εβίβασεν αὐτοὺς πρὸς στιγμήν, ἀφελὼν ἀφ' ἑκατέρου
τὸ ἥμισυ τοῦ ἑαυτῶν κράτους, καὶ ἐπιβάλλων αὐ-
τοῖς φόρον ἐτήσιον ἐκ 500 σκούδων χρυσῶν πρὸς
ἐξαγορὰν τοῦ ἐτέρου ἡμίσεος. Ἄλλ' ὁ Δημήτριος
δὲν ἠπατάτο. Διότι κατανοῶν ὅτι ἡ παρούσα εἰ-
ρήνη δὲν ἦτο εἰμὴ ἀνακωχή, καὶ ὅτι μετ' οὐ πολὺ
ἅπανα ἡ Πελοπόννησος ἤθελε περιέλθει εἰς τὰς χεῖ-
ρας τῶν Τούρκων, ἠθέλησεν ἐκούσιως ἕκτοτε ν' ἀν-
ταλλάξῃ τὴν πρόσκαιρον αὐτοῦ δεσποτεῖαν τῶν
Πατρῶν, ἀντὶ κτήματος, ὀλιγώτερον μὲν λαμπροῦ,
ἀλλὰ ἀσφαλεστέρου τῆ μουσουλμανικῆ χώρα, π.
χάριν, τῆς κατοχῆς, ἐν εἶδει τιμαρίου, μιᾶς τῶν
νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, αἱ ἄλλαι ἀπετέλουν
τοσαῦτα μικρὰ βασίλεια ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυ-
ριαρχίαν, διότι δι' Ἐλλάδα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους
τὸ οὐσιώδες ἦν τὸ βασιλεύειν, ἀδιάφορον δὲ ποῦ καὶ
ὑπὸ τίνα τίτλον. Ὅθεν ἔλαβε πρόνοιαν νὰ παρου-
σιασθῆ εἰς τὸν σουλτάνον, μεθ' οὗ συνδιελέχθη ὅπως
δώσῃ αὐτῷ εἰς γάμον τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα². Αἱ
μετὰ τοῦ Κριτόβουλου σχέσεις αὐτοῦ φαίνεται ὅτι
ἀνέρχονται εἰς τὴν ἰδίαν ἐποχὴν καὶ καθωρίσθησαν
ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰτίων.

Ὁ Κριτόβουλος ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ προ-
στάτην ὅτι τὰ πάντα ἔβαινον καλῶς ἐκ μέρους τῶν
Λημνίων, ὅτι ὁ σουλτάνος εὐνοϊκῶς εἶχε καὶ ὅτι
θὰ ἦτο ἀνάγκη ν' ἀποστείλῃ τάχιστα εἰς τὴν Πύλῃν
ἰδιαιτέρον πράκτορα, ἵνα διεκπεραιώσῃ τὴν ὑπόθε-
σιν. Πραγματικῶς, ὅτε ὁ πράκτωρ οὗτος ἔφθασεν
εἰς Ἀδριανούπολιν, ὑπελείπετο μόνον νὰ υπογράψῃ
εἰς τὸ ἔγγραφο, δι' οὗ Μωάμεθ ὁ Β' ἐχορήγει εἰς
τὸν Δημήτριον τὴν ἀντιβασιλείαν τῆς Λήμνου καὶ
Ἰμβροῦ ἀντὶ ἐτήσιου φόρου 5000 δουκάτων. Ὁ
ζῆλος καὶ ἡ ἰκανότης τοῦ Κριτοβούλου τὰ πάντα
προηγούμενος εἶχε προπαρασκευάσει.

Ἐν τούτοις οἱ Ἴταλοι ἦσαν πάντοτε κύριοι τῆς
Λήμνου, καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ
παραιτήσῃ τὴν κατοχήν. Δυσχερῆς ἐπιχειρήσις!
Διότι τὰ πλοῖα αὐτῶν παρέπλεον τὰς ἀκτὰς τῆς
νήσου, οἱ λιμένες καλῶς ἐφυλάσσοντο, τὰ φρούρια
ἦσαν ἐφωδιασμένα δι' ἐν ἔτος, αἱ φυλακαὶ ἦσαν
πολυάριθμοι, οἱ ἀρχηγοὶ γενναῖοι καὶ πιστοί· οὐ-
δεμία δὲ βοήθεια περιμένετο παρὰ τῶν κατοίκων,
οἵτινες ἤθελον μὲν ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν ξένων, ἀλλὰ
νὰ μὴ ἀναμιχθῶσιν αὐτοὶ παντάπασιν. Ἀλλὰ καὶ
ὁ Κριτόβουλος οὐδόλως ἐσκέπτετο νὰ συγκροτήσῃ
μάχην. Διότι τίς ἢ ἀνάγκη νὰ κόπηται τὸν δε-
σμὸν, ὅταν δύναται νὰ λύσῃ αὐτόν; Ὅθεν ὅτε ἔλα-

1) I Commentari di Theod. Spandugino Can-
tacusino, Firenze, 1554 p. 29.

2) Hammer III, 52.

βε παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Παλαιοκάστρου, ὃν ἐβόλι-
δοσκόπησεν εἰς τὰ περὶ παραδόσεως τοῦ φρουρίου,
περγαμηνήν, φέρουσαν τὸν αἵματηρὸν τύπον ξίφους
μετὰ τῆς ἀγερώχου ταύτης ἀπαντήσεως: «Μὴ
ἐλπίζε ὅτι θὰ ἔχῃς τὸ φρούριον διὰ τοιούτων μέ-
σων, ἀλλ' ἐάν ἦσαι ἀνὴρ γενναῖος, ἀποπειράθητι
νὰ κυριεύσῃς αὐτὸ διὰ τῶν ὀπλων», ἤρξατο νὰ
γελάξῃ αὐτόν «ἄτε νέον ὄντα». διότι ἐνόμιζεν, ὡς
ὁ Φίλιππος, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἀκροπόλεις ἀπόρ-
θητοι, εἰς ἃς δύναται τις νὰ εἰσαγάγῃ ἡμίονον φορ-
τωμένον χρυσόν. Τὸ ἀληθὲς εἶναι ὅτι κατέστη κύ-
ριος ἀμαχητὶ τῶν πόλεων καὶ φρουρίων ἀλληλοδια-
δόχως. Μόνον δὲ τὸ Παλαιοκάστρον ἀνίστατο.
Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἐσυνθηκολόγησεν ἀντὶ χιλίων δου-
κάτων, ἅτινα ἐπλήρωσαν οἱ Λήμνιοι, καὶ περὶ τὸ
τέλος ἐβδομάδων τινῶν οὐδεὶς ἔμενε πλέον ἰταλὸς
στρατιώτης ἐν τῇ νήσῳ (τὸ φθινόπωρον τοῦ 1459).

Ὁ Κριτόβουλος διεμίει χρόνον τινὰ εἰσέτι ἐν
Λήμνῳ μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἰταλῶν, ἀνα-
μένον τὴν ἐπάνοδον τῶν εἰς Πελοπόννησον ὑπ' αὐτοῦ
πεμφθέντων πρέσβων, ὅπως πληροπορήσῃσι τὸν
Δημήτριον τὴν τῆς νήσου παράδοσιν καὶ λάβῃ τὰς
ὁδηγίας αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἔφθασαν, ἀνέθηκε τὰς πό-
λεις καὶ τὰ φρούρια εἰς τοὺς ὑπὸ τοῦ κυριάρχου
διορισθέντας ἄρχοντας, καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν ἑαυ-
τοῦ νῆσον Ἰμβρον. Καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ ὑπόθεσις
αὕτη: «καὶ ταῦτα μὲν οὕτως»¹. Ἄλλ' οὕτως
ἄραγε ἔχει τῷ ὄντι τὸ πρᾶγμα; Τὸ κατ' ἐμὲ δυσ-
κολεύεται νὰ πιστεύσω τοῦτο, καθὼς καὶ ὅτι δὲν
ὠφελήθη κατὰ τι ἐκ τούτου. Ἄλλως, διὰ τί ἐπε-
χείρησεν αὐτό; Ἄνθρωπος, ὡς αὐτὸς συνηθισμένος
νὰ πληρόνῃ τὰς ἐκδουλεύσεις τοῦ ἄλλου διὰ χρυσοῦ,
δὲν ἔπρεπε νὰ διδῇ τὰς ἑαυτοῦ δωρεάς.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης οὐδεμία γίνεται πλέον
μνεία περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ χρονικῷ. Ὄφειλεν ὅμως
νὰ διέλθῃ τὰ ἐπόμενα ἐξ ἡ ἐπὶ τὰ ἐτὴ ἐν Ἰμβρῳ,
ἣν διετέλεσε δικαῖων ἐν ὀνόματι τοῦ Δημητρίου,
καὶ ἐν τῇ τὸν ἀπὸ τοῦ ὑπουργήματος αὐτοῦ μέ-
νοντα χρόνον μετεχειρίσθη εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ με-
γαλειτέρου μέρους τοῦ συγγράμματος αὐτοῦ. Κατὰ
τὸ φθινόπωρον τοῦ 1466, ὅτε ἡ Ἰμβρος καὶ αἱ παρα-
κείμεναι νῆσοι περιήλθον προσκαίρως εἰς τὸ κράτος
τῶν Βενετῶν, ὁ Κριτόβουλος μετέβη κατὰ πᾶσαν
πιθανότητα εἰς Κωνσταντινούπολιν. Γνωρίζομεν
τούλάχιστον ὅτι εὕρισκετο ἐν αὐτῇ ἀπὸ τοῦ λοιμοῦ
τοῦ ἐρημώσαντος τὴν πόλιν ταύτην κατὰ τὸ θέρος
τοῦ 1467. Ἡ δὲ τοῦ λοιμοῦ τούτου περιγραφή, ἡ
ἀφήγησις περὶ τῆς ἀγόνου ἀποπείρας Μωάμεθ
τοῦ Β' κατὰ τῆς Κροίας τιθέασιν ἀπότομον τέρμα
εἰς τὸ Χρονικόν, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρι τοῦ τέλους
τοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6975 ἔτους, κατὰ δὲ τὴν

1) Βιβλ. III, 14—15, 18.

Ο ΠΡΟΒΙΒΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΔΕΡΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΨΙΜΣ'.

Τὸ σπουδαῖον τοῦτο συμβᾶν, ἀρχιερατεύοντος
ἐν αὐτῇ Σαμουήλ τοῦ μετὰ ταῦτα περιώνυμου
πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ἀποτελεῖ μίαν
τῶν πλησιεστέρων καὶ ἐνοχοτέρων ἐποχῶν τῆς
ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἐποχὴν
ταύτην δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς μίαν
τῶν γλοηφόρων καὶ καρπύμων ἐκείνων ὁάσεων, ἃς
ἀπαντᾷ ὁ περιηγητὴς μεταξὺ τῶν ἀξένων καὶ ἀνυ-
δρων ἐρήμων τῆς Ἀφρικῆς. Ἄρκεῖ νὰ λάβωμεν
ὑπ' ὄψιν τὴν πρὸ τοῦ προβιβασμοῦ ἐπὶ μίαν καὶ
ἐπέκεινα ἑκατονταετηρίδα ἄγονον ἐκκλησιαστικὴν
ἱστορίαν, ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαίρεσεων, καὶ τὴν ἀπὸ
τοῦ 1821 μέχρι σήμερον ἐτι ἀγωνωτέραν, ὅπως
κατιδῶμεν ὅτι ἐπὶ ὀδοιπόρητον περίπου ἐτῆ ἡ Ἐκ-
κλησία διετέλεσεν οὕσα πηγὴ πολυχεύμων ἀνδρῶν,
διαπρεπῶν ἐπὶ μεγαλοφυΐᾳ καὶ πολιτικῇ συνέσει,
ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ἀρετῇ.

Ἀφορμὴν τῆς προκειμένης μελέτης παρέσχον ἡ-
μῖν φάκελλοὶ πνευμάτων ἡγεμονικῶν χρυσοβούλλων καὶ
πατριαρχικῶν σιγίλιων, ἅπερ ἡ κατὰ τὸν ὀκτώ-
βριον τοῦ 1868 ἐκλεγεῖσα δωδεκαμελής ἐπιτροπὴ
τῶν Θεραπειῶν ἀνεῦρεν ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς μη-
τροπόλεως, κείμενα ἐκεῖ ἀπὸ τῆς 17' ἑκατονταε-
τηρίδος, ἀνεπάρφα καὶ ἀνεξέταστα.

Ἀγνοοῦντες τὴν γλῶσσαν τῶν πρώτων ἀνεβί-
λωμεν τὴν περὶ τούτων πραγματείαν μέχρις οὗ τύ-
χωμεν καταλλήλου μεταφραστοῦ τῆς βωμουνικῆς
γλώσσης. Ἐκ τινῶν ὅμως σημειώσεων ἐν τοῖς πε-
ριθωρίοις ἐπληροφόρηθημεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι
ἀφορῶσι τὴν ἐν Θεραπειοῖς σχολὴν, τὴν τοσοῦτον
περίπυστον ἄλλοτε δι' ὅσους ἐμόρφωσεν ἄνδρας,
διαπρέψαντας ἐπὶ πολιτικῇ συνέσει, παιδείᾳ καὶ
ποιήσει, καὶ τιμηθέντας διὰ τῶν ὑψηλοτέρων θέ-
σεων καὶ βαθμῶν ὑπὸ τῆς ὀθωμανικῆς αυτοκρα-
τορίας. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὰ πατριαρχικά σιγί-
λια, ἅπερ κατ' ἀντίθεσιν τῶν χρυσοβούλλων δυνά-
μεθα νὰ ὀνομάσωμεν «μολυβδόβουλλα», ὡς ἐκ τῆς
ἀπηρητημένης ἀπ' αὐτῶν διὰ ταινίας μολυβδίνης
σφραγίδος, ταῦτα τρία τὸν ἀριθμὸν ὄντα, πλείστον
ὅσον ἐνδιαφέρουσι τὴν ἐπαρχίαν Δέρκων ἐν μέρει
καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν ἐν γένει.

Προτιθέμενοι ἤδη νὰ πραγματευθῶμεν περὶ τοῦ
ἀρχαίου τούτου καὶ σπουδαίου γεγονότος, δὲν ἐγ-
κρίνομεν νὰ περιορισθῶμεν εἰς μὴ τὰ αἰτία, ἅπερ
προεκάλεσαν τὸν προβιβασμόν, οὐδ' εἰς τὰ πατρι-
αρχικά καὶ συνοδικὰ σιγίλια, ἅπερ ἐθέπισαν, ἡ
ἀλληλοδιαδόχως ἐπεκύρωσαν αὐτόν. Πιστεύομεν,

βυζαντινὴν χρονολογίαν αὐτοῦ μέχρι τῆς 31 αὐγού-
στου τοῦ 1467.

Ἡ δὲ δημοσίευσίς αὐτοῦ—ἐννοεῖται δὲ διὰ ταῦ-
της ἢ πρὸς τὸν σουλτάνον ἀποστολῇ τοῦ χειρο-
γράφου μετὰ τῆς συνοδεύουσας προσφωνητικῆς ἐπι-
στολῆς—ἔπρεπε τότε ἀμέσως νὰ γείνη καὶ δὲν
ἠδύνατο νὰ ἦναι μεταγενεστέρη τοῦ 1470. Ἄλ-
λως, κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ κυρίου
Μυλλέρου ἠθελεῖ τις κρίνει κακῶς, ὅτι ὁ Κριτόβου-
λος ὁ τὸσον ζηλωτὴς τῆς δόξης τοῦ ἑαυτοῦ ἦρως
καὶ τὸσον πρόθυμος εἰς τὸ ἐξυψῶσαι αὐτόν, δὲν
ἤθελε παρατείνει τὴν ἑαυτοῦ ἀφήγησιν μέχρι τοῦ
1470, καθ' ὃ ἡ κατάληψις τῆς Εὐβοίας, καὶ ἡ
μετὰ τῆς Βενετίας εἰρήνην ἐφθασαν εἰς τὸ ὕψιστον
σημεῖον τῶν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' ὀθωμανικῶν
κατακτῆσεων.

Ἐπίσης εἶναι ἐκτὸς ἀμφιβολίας ὅτι ὁ Κριτόβου-
λος, ὅτε ἀπέστειλεν εἰς τὸν σουλτάνον τὸ χειρόγρα-
φον τοῦ ἑαυτοῦ συγγράμματος, δὲν εἶχε τὴν πρό-
θεσιν νὰ συνεχίσῃ αὐτό. Καὶ ἡμεῖς τὴν συνέχισαν
ταύτην δὲν ἔχομεν, καὶ οὐδὲν μάλιστα ἐπιτρέπει
νὰ νομίσωμεν ὅτι ὑπῆρξε ποτε, κἂν ἐτι ὁ χρόνος ἦ
ἡ ἰδία αὐτοῦ θέλησις δὲν ἐπήρκεσεν εἰς τὴν ἐκτέλε-
σιν τοῦ σχεδίου αὐτοῦ.

Πραγματικῶς, ὁ Κριτόβουλος ἐν τῇ πρὸς Μωάμεθ
τὸν Β' προσφωνήσει αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐξέθηκε τὰ πα-
ρορμηθέντα αὐτὸν αἰτία εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ
χρονικοῦ ἑλληνιστί, τὸ σχέδιον καὶ τὰς κυρίας
διακρίσεις τοῦ πονήματος, προσθέτει τελευτῶν τοὺς
ἰδίους τούτους λόγους. «Ταῦτα πάντα ἔγραψα καὶ
ἐσημείωσα ἐν τούτῳ τῷ ἀποστελλόμενῳ σοι βι-
βλίῳ, ὑποβάλλων αὐτὸ εἰς τὴν βασιλικὴν σου κρί-
σιν. Ἐάν ἡ κρίσις αὕτη μὴ ἦναι εὐνοϊκὴ, ἐάν
εὕρισκῃς ὅτι ὠμίλησα ἐν ἀληθείᾳ καὶ ὅτι δὲν ὑπε-
λείφθη πολὺ τοῦ ἀντικειμένου μου, ἐνθαρσύνουσις
ὑπὸ τῆς βασιλικῆς σου ἐπιδοκιμασίας, θὰ τομήσω
νὰ βίβουκινδυνεύσω ἐκ νέου εἰς τὸ στάδιον, εὐτυχῆς
ἐάν δυνθῶ νὰ διαχαράξω τὴν συνέχισαν τῶν
μεγάλων κατορθωμάτων, τὰ ὁποῖα θὰ σοὶ δοθῶσι
πρὸς συμπλήρωσιν, τῇ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ». . .
. . . «Εἰ δὲ φανῶσιν οἱ ἡμέτεροι λόγοι πρὸς τῶν
σῶν ἔργων ὄντες καταδεέστεροι καὶ πρὸς τὸ μέγε-
θος τούτων οὐκ ἐξικνούμενοι, τό τε βιβλίον ὡς
ἀχρεῖτον ἀποδοκιμασθή. τῆνικαῦτα δὲ καὶ αὐτὸς
πρόβρωθεν προσκυνήσας καὶ σιωπῇ ἀσπασάμενος,
ἐτέρη: παραχωρήσω τῆς ἱστορίας, πολλῶν τὰ
τοιαῦτα ἐμοῦ βελτίστειν»¹.

(Ἄκολουθεῖ).

1) Ἐπ. προσφωνητικῆ πρὸς τὸν βασιλέα Με-
χμέτην, 17.

ὅτι ἐκπληροῦμεν καθήκον εὐάρεστον εἰς τοὺς ἡμέτερους ἀναγνώστας, ἐὰν ταυτοχρόνως διαλάβωμεν καὶ περὶ τῶν προσώπων καὶ τοῦ χαρακτῆρος ἐκείνων τῶν πατριαρχῶν, ἐφ' ὧν ταῦτα ἔλαβον χώραν. Τοῦτο δὲ πράττοντες δὲν ἐννοοῦμεν νὰ καταδείξωμεν τοὺς τότε διέποντας τὴν Ἐκκλησίαν ὅλως ἀναμαρτήτους καὶ ἀνεπιλήπτους· πολλοὺ γὰρ καὶ δεῖ.

Οἱ ἀρχιεροὶ τῶν Ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι ἀσκηταὶ μονάζοντες ἐν ὄρει καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαϊς τῆς γῆς. Ἀνάκαθεν οὗτοι ἔξον ἐν κοινωνίᾳ, καὶ ἀνέμιγνύοντο ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν Ἀλώσειν, ὅτε δυνάμει προνομίων, χορηγηθέντων αὐτοῖς παρὰ Μωάμεθ τοῦ Β' καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ σουλτάνων, ἀπετέλουσαν μίαν τῶν ἀρχῶν τοῦ κράτους, διευθύνοντες καὶ διεξάγοντες τὰς ὑποθέσεις τοῦ ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅθεν στρέφοντες τὸ πρόσωπον ἀπὸ τῶν ιδιοτροπιῶν ἐκάστου, ἃς ἐπιβλέψωμεν εἰς τὸν δημόσιον αὐτῶν βίον, ἐρευνῶντες κατὰ πόσον οὗτοι συνετέλεσαν εἰς τὴν εὐκλείαν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τίνας οἱ καρποὶ, οὓς ἐδρέψατο τὸ ἔθνος ἐκ τῆς ἀνόδου αὐτῶν εἰς τὸν οἰκουμένικόν θρόνον.*

Καθ' ὅσον δυνάμει νὰ κρίνωμεν ἐκ τε τῶν σιγίλων καὶ ἄλλων δεδομένων, ὁ προβιβασμός τῆς μητροπόλεως Δέρκων ἐψηφίσθη ἐπὶ τῆς τρίτης πατριαρχείας Παΐσιου τοῦ Β', τὸ δὲ θέσπισμα ἐξεδόθη ἐπὶ Κυρίλλου τοῦ Ε'. Ἀρχόμεθα λοιπὸν ἀπὸ τῶν δύο τούτων.

Παΐσιος ὁ Β' ἐξιστορεῖται ὡς ὁ Πρωτεύς τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου, ὅτε μὲν ἀνὴρ εὐπαίδευτος, ἡμερος τὸ ἦθος, ὅτε δὲ ἀμελής καὶ βέλους περὶ τὰ πνευματικά, θωπεύων τοὺς ἐπισήμους τῶν ἀρχιερέων καὶ μάλιστα τοὺς συγγενεῖς τῶν διαπρεπόντων ἐπὶ πολιτικοῖς ἀξιώμασι Βυζαντιῶν.

Τὸ Συνταγματικὸν καθάπτεται αὐτοῦ μετὰ πικρίας, διότι δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν ἐποχὴν καὶ τὰς περιστάσεις. Καθ' ἡμᾶς, ὁ Παΐσιος ὑπῆρξεν εἰς τῶν πολυάθλων ἐκείνων πατριαρχῶν, οἵτινες διῆλθον τὸν βίον αὐτῶν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ριπτόμενος ἀενάως εἰς δεσποτικῆρα, δυσφημιζόμενος ἀδίκως, βεβηδόμενος ἀνιεύς καὶ τελευταῖον ἐξωθούμενος ἐπὶ πονηρίᾳ τῶν πατριαρχείων καὶ ζῶν ὑπερόριον βίον, γυμνότερος Ὑπέρου.

Ὁ τετρακίς ἐκπεσὼν τῆς πατριαρχείας, καὶ τετρακίς ἀνακληθεὶς, ἐδικαιοῦτο νὰ θεωρηθῆ ὡς κάτοχος μεγάλης ἰκανότητος καὶ πολιτικῆς ἐμπειρίας· ὁ δὲ ἀστάτος αὐτοῦ χαρακτήρ, ὡς ἄμεσον προῖον τῶν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς τῆς πατριαρχείας περιστατικῶν, ἄπερ κατηνάγκαζον αὐτὸν ἐν ἡμέραις πονηρίας νὰ ἐξαγοράζῃ τὸν καιρὸν.

Ἐν μέσῳ τῶν κινδύνων καὶ πολυειδῶν αὐτοῦ ἀγώνων ὁ πολύτλας οὗτος ἐξέδιδεν «Ὁρθόδοξον Ὁμολογίαν» καὶ «Συνοδικὸν Τόμον», δι' οὗ ἀπηγόρευε τὴν ἱερωσύνην εἰς τοὺς μὴ πεπαιδευμένους καὶ σεμνοβίους· ἐπέβαλλε δὲ καὶ ποινὰς κατὰ τῶν παραβαινόντων τὸν κανονισμόν, ἕπερ βεβαίως οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν μόρφωσιν καὶ παιδείαν τοῦ κλήρου· μαρτυρεῖ δὲ τὴν εὐφυίαν καὶ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ ἀνδρὸς ὁ προβιβασμός τῆς μητροπόλεως Δέρκων. Θεωρῶν ἄρ' ἐνὸς μέρους τὴν κωμῶπολιν τῶν Θεραπειῶν ἐξέχουσαν τῶν ἄλλων προαστείων τοῦ Βοσπόρου διὰ τε τὸ κάλλος τῆς θέσεως καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν κατοίκων, διαπρεπόντων ἐπὶ παιδείᾳ καὶ ποιήσῃ καὶ βαθμοῖς πολιτικοῖς, ἄρ' ἐτέρου δὲ τὴν σύνεσιν καὶ μεγαλοφυίαν τοῦ ἀρχιερατεύοντος ἐν αὐτῇ Σαμουήλ, ἐνέκρινεν ἵνα προβιβάσῃ τὴν ἐπαρχίαν ἐκ μικρᾶς καὶ ταπεινῆς εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐγκρίτων, διευκολύνας οὕτω τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὴν ὑπερτάτην ἔδραν τῆς πατριαρχείας, ὅθεν ἐμελλε νὰ ἐπανέλθῃ ἡ πρό ἐνὸς καὶ ἐπέκεινα αἰῶνος ἐκλιπούσα εὐκλεία καὶ δόξα τῆς Ἐκκλησίας.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ Παΐσιου τοῦ Β'. Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ε' ἐξιστορεῖται ὡς ἀνὴρ ἐλλόγιμος καὶ φιλόσοφος, ἀλλ' ἀγερώχου χαρακτῆρος καὶ πολυδάπανος. Ἐπ' αὐτοῦ ἠδύσηθησαν τὰ χρέη τοῦ Κοινοῦ, καὶ προσετέθη ὁ φόρος τῆς κατ' ἔτος ἐπικυρώσεως «Μουκαρέρ».

Ἐπ' αὐτοῦ ἀνεράνη καὶ ὁ γόης Αὐξέντιος κηρύττων ἀναβαπτισμὸν καὶ πολλῶν τραγικῶν σκηνῶν παραίτιος γενόμενος. Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ δόξα ἦν περιέβαλεν αὐτῷ ἡ ἀνδρεία τῆς Ἀθωνιάδος σχολῆς διὰ κοινῆς συνεισφορᾶς τοῦ τε κλήρου καὶ τῶν λαϊκῶν, οὐδέποτε ἀμαυρωθήσεται.

Εἰς τὸ πατριαρχικὸν τοῦτο ἑλληνικὸν Γυμνάσιον προσεκλήθησαν καθηγηταὶ τῆς μὲν φιλοσοφίας καὶ τῶν ἐπιστημῶν Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, τῆς δὲ ἑλληνικῆς φιλολογίας ὁ πολυμαθέστατος ἱεροδιάκονος Νεόφυτος ὁ Γραμματικὸς.

Ἡ Ἀθωνιάς σχολὴ δὲν διήρκεσε πλεῖον τῶν πέντε ἐτῶν, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ 1753 καὶ τελευτήσασα τὸ 1758· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀνιδρύσεως αὐτῆς χρονολογεῖται κυρίως ἡ ἐπάνοδος τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς φιλοσοφίας εἰς τὴν γενέτειραν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὸ 1755 ἔτος ὁ Κύριλλος ὑπῆρξεν ἐξόριστος εἰς τὸ Ὄρος, ἐνθα διανύων τὸ ὑπόλοιπον τοῦ βίου θεαρέστως, ἔλαβεν εὐκαιρίαν νὰ ἴδῃ τοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς τῶν ἀγώνων καὶ πλήρη τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Δυστυχῶς μοναχοὶ τινες σκευωροῦντες καὶ τοὺς ἀπλουστέρους, ἀπατῶντες ὡς ἀσυμφόρου δῆθεν τοῦ περιφανοῦς τούτου οἴκου

τῶν Μουσῶν εἰς τὰς βαναύσους ὑπηρεσίας τῶν μοναχῶν ἐπήνεγκον τὴν παραίτησιν τῶν σοφωτάτων καθηγητῶν καὶ τὴν διάλυσιν ἐπομένως τῆς ἀναγεννησάσης τὴν Ἑλλάδα σχολῆς. Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ἐν συνόψει ὁ δημόσιος βίος τῶν δύο τούτων πατριαρχῶν.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου τούτων ὡς προείπομεν ἐψηφίσθη ὁ προβιβασμός τῆς μητροπόλεως Δέρκων, ἐπὶ δὲ τοῦ δευτέρου ἐξεδόθη τὸ θέσπισμα.

Τὸ πελώριον τοῦτο ἔγγραφον ἔχει μῆκος 5 περιπέτου ποδῶν, καὶ πλάτος 3 1/2· ἐπ' αὐτοῦ ἀριθμοῦνται 115 στίχοι, ἐκτὸς τῶν ἐπὶ κεφαλῆς καὶ κάτωθι πολυαριθμῶν πατριαρχικῶν καὶ ἀρχιερατικῶν ὑπογραφῶν, τῶν μὲν ἐπιβεβαιουσῶν, τῶν δὲ συναποφαινομένων. Μὴ νομίση τις ὑπερβολὴν, ἐὰν εἰπῶμεν ὅτι μὲγα μέρος τῶν τοπικῶν ἐφημερίδων δυσκόλως θὰ ἐξήρκει εἰς καταχώρισιν αὐτοῦ ἐὰν ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ δημοσιευθῇ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν.

Μετὰ ὀκτωκκίδεκα ἔτη ἀπὸ τοῦ προβιβασμοῦ ὁ τέως Δέρκων προσκαλεῖται, παμψηφεὶ ἐκλεχθεὶς, ὅπως ἀναβῆ τὸν θρόνον τῶν Γρηγορίων καὶ Χρυσοστόμων, ὑπὸ τὸ ὄνομα Σαμουήλ ὁ Α'. Βυζαντινὸς τὴν πατρίδα, γόνος ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, καὶ πλήρης πάσης παιδείας, ἑλληνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς, ἐπίσημος ἐπὶ πολιτικῇ συνέσει καὶ ἐμπειρίᾳ, καὶ πρὸς διαχείρισιν τῶν κοινῶν πραγμάτων ἰκανώτατος, ὁ μόνος ὅστις διὰ τῆς μεγαλοφυίας καὶ μεγαλοφροσύνης αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε σύγχισιν καὶ ἀνωμαλίαν, ἕπερ καὶ κατώρθωσε διὰ τῆς εἰσαγωγῆς ἐπιωφελεστάτων καὶ νουνεχῶν μεταρρυθμίσεων.

Ἴδου ἐν συνόψει αἱ κυριώτεραι τῶν πράξεων αὐτοῦ.

Α'. Ἐπλήρωσεν εἰς ἰδίῳ τὴν δαπάνην τοῦ δασμοῦ τῆς νέας πατριαρχείας, καὶ διετέλεσεν ἀείποτε καταβάλλον ἀδρᾶ, μηδεμίαν δεχόμενος παρά τινας χρηματικὴν βοήθειαν.

Β'. Περιώρισεν τὴν ἄτακτον ἐξουσίαν τοῦ πατριαρχικοῦ γράφοντος ἀναγορὰς πρὸς τὴν ἐξουσίαν κατὰ τῶν ἀρχιερέων, καὶ δανειζομένου χρήματα ταῖς σφραγίδι τῆς πατριαρχείας. Ἐκ τούτου διεῖλε τὴν σφραγίδα εἰς τέσσαρα τμήματα. Ἐδωκεν ἅνα ἐν εἰς τέσσαρας τῶν ἐγκρίτων ἀρχιερέων διατηρῶν τὸ μέσον τῆς σφραγίδος κίονιον, περὶ ὃν συναρμολοζόμενα τὰ τμήματα ἀπετέλουσαν τὸ ὅλον τῆς σφραγίδος.

Γ'. Διώρισεν ὅκτω ἰσοδυνάμους ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν ἐγκρίτων, οὓς καὶ γέροντας ἰδίως ἀπεκάλεσεν ἄνευ δὲ τῆς γνώμης τούτων, ἢ τῶν πλειοτέρων οὐδὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ἐτελεῖτο.

Δ'. Κατέστησεν ἐν τῷ κοινῷ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τέσσαρας ἐπιτρόπους, δύο ἐκ τῶν ἀρχόντων, καὶ δύο ἐκ τῶν ἐμπόρων ἐπιτηροῦντας τὰς ληψοδοσίας τοῦ καταστήματος τούτου.

Ε'. Ἐνομοθέτησεν ὅπως οὐδεμίᾳ ἀλλαγῇ, οὐδ' ἐκλογῇ πατριαρχοῦ λαμβάνη χώραν ἄνευ τῆς γνώμης τοῦλάχιστον τῶν ἰσοδυνάμων ὀκτῶ γέροντων, τῶν τεσσάρων ἐπιτρόπων, καὶ τοῦ μεγάλου λογοθέτου. Ταῦτα δὲ ἐπεκύρωσε καὶ διὰ σουλτανικοῦ αὐτογράφου ὀρισμοῦ.

ΣΤ'. Διένειμεν ἀναλόγως εἰς τὰς ἐπισκοπὰς τὰ ὑπέρογκα τοῦ κοινοῦ χρέη, ἄπερ ἐν τῇ ἐγκυκλίῳ αὐτοῦ ἐπιστολῇ ἀπεκάλει «ὀγκωδέστερα τῶν πυραμιδῶν τῆς Αἰγύπτου».

Τὰ χρέη ταῦτα, ἄπερ καὶ ἄλλως «αὐλικὰ χρέη» ὀνομάζονται, καταγραφέντα ἀκριβῶς ἐν τοῖς καταλόγοις ἐκάστης ἐπισκοπῆς ἀνελάμβανον οἱ κατὰ τόπους ἀρχιερεῖς, δίδοντες ὁμολογίας αὐλικὰς ἐπικευρωμένας τῇ σφραγίδι τοῦ κοινοῦ, μενόντων ἀκύρων τῶν ἰδίων χρεῶν ἐκάστου ἀρχιερέως.

Ζ'. Ὑπέβαλεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας τὰς τότε αὐτοκεφάλους ἀρχιεπισκοπὰς Ἀγριδῶν καὶ Πεκίου· καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους.

Πρῶτον· διότι γείτονες τῆς παπιζούσης Εὐρώπης, δὲν ἴσχυον ν' ἀποφύγῃσι τοὺς παρεισδύοντας λατινοφρονας, σπείροντας τὰ ζιζάνια τῶν ἰδίων κακοδοσιῶν, καὶ ἀπατῶντας τὸν αὐτοκέφαλον ἀρχιεπίσκοπον, ὅστις ἡμέλει πολλάκις νὰ διαφωτίζη τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν περὶ τῶν διαδραματιζομένων ἐν αὐταῖς.

Δεύτερον· διότι αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ αὗται ὤφειλον ἀπὸ κοινοῦ νὰ συμμετάσχῃσι τῆς διανομῆς τοῦ χρέους, καὶ καταστήσωσιν ἐλαφρότερον τὸ βαρὺ φορτίον τῆς Ἐκκλησίας.

Η'. Διέλυσε τὴν ἐκκαλεῖ ἐπικρατοῦσαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ βαθμοῦ τῶν συνοικειῶν μεταξὺ δύο ἀδελφῶν καὶ δύο πρώτων ἐξαδελφῶν, συγχωρήσας εἰς αὐτοὺς τὸν γάμον.

Θ'. Περιέστειλε τὴν κορυφωθεῖσαν ἐν Χίῳ μακρίαν τῶν Ἰησοῦτιν. Οὗτοι περιτρέχοντες τὴν νῆσον, ὡς κύνες λυσσώδεις προσεπάθον ν' ἀπατήσωσι τοὺς ἀπλουστέρους· ἀλλ' ὁ Σαμουήλ ζητήσας τὴν συνδρομὴν τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας ἀπέστειλεν ἐξάρχους μετὰ βασιλικῷ διατάγματος, οἵτινες ἐξωστράκισαν ἐκεῖθεν τοὺς φράτορας.

Ἐκλείσει πρὸς καιρὸν τοὺς ἐν Χίῳ ναοὺς τῶν Λατίνων, ἀπαγορεύσας αὐτοὺς νὰ μὴ δέχωνται, μηδὲ συγχωρῶσι τοῦ λοιποῦ τὴν εἰς τὴν νῆσον εἰσοδὸν ψευδαποστόλων πλανώντων τοὺς ὀρθοδόξους.

Ι'. Ἐτίμα πολὺ τοὺς λόγιους, καὶ κατ' ἐξοχὴν τὸν Εὐγένιον καὶ Θεοτόκην, διακρίνοντας ἐν Κων-

σταντινουπόλει, αλλά προϊόντος του χρόνου δυσχερέστησαν αμφοτέρως, προσενηχθείς αγγρώχως προς τους μεγάλους εκείνους άνδρας, ιδίως δὲ προς τὸν Θεοτόκην ὡς ἐξεστὶν ἰδεῖν ἐκ τοῦ ἐπομένου περιστατικοῦ.

Ὁ Θεοτόκης ἔτυχε παρ' αὐτῷ κατ' ἀρχὰς εὐμενοῦς δεξιώσεως καὶ προεχειρίσθη ἱεροκλήρως τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας· συνῆψε δὲ φιλικωτάτας σχέσεις μετὰ πολλῶν ἄλλων ἐπιστήμων οἰκογενειῶν καὶ πρὸ πάντων μετὰ τοῦ ἡγεμονικοῦ οἴκου τοῦ Γκίκα. Ἀποθανούσης τῆς μητρὸς τοῦ Γρηγορίου Γκίκα, ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας, ὁ Θεοτόκης ἀπήγγειλε τὸν ἐπιτάφιον λόγον παρόντος τοῦ πατριάρχου, τῶν γερόντων καὶ τῶν ἀρχόντων, ἀλλ' εἶτε ἐξ αἰσθήματος εὐγνωμοσύνης, εἶτε ἐξ ἀκράτου συγκινήσεως περιέπεσε εἰς τσαούτην ὑπερβολὴν ἐγκωμίων, ὥστε ὁ αὐστηρὸς πατριάρχης συνέστειλε τὰς ὑφρῦς ἐπὶ τοῦ θρόνου· καταβάντος δὲ τοῦ Θεοτόκη ἀπὸ τοῦ ἀμβωνος καὶ γονυπετήσαντος, ὅπως ἀσπασθῆ τὴν δεξιὰν αὐτοῦ κατὰ τὸ ἔθος, ὁ πατριάρχης ἀνέκρυσεν, «Ἡ Ἐκκλησία δεῖται ἱεροκηρύκων, καὶ οὐχὶ κολάκων».

Ὁ πατριάρχης ἀπολύτως εἶχε δίκαιον· ἀλλ' ἴσως ἠδύνατο νὰ ἐπιτιμήσῃ τὸν ἄνδρα κατ' ἰδίαν, καὶ μᾶλλον ἐπιεικῶς· ἀλλ' ὁ Θεοτόκης ἐνδεικνύμενος τὴν εὐγένειαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, παρητήθη αὐθωρῆ τοῦ ἀξιώματος καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἰάσιον.

Τοιαύτην εἰσήγαγε τάξιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Σαμουήλ· ἀλλ' ἡ τάξις ἀπαρέσκουσα εἰς τινὰς τῶν ἐν ἀταξίᾳ τεθραμμένων ἐπήνεγκε τὴν πτώσιν αὐτοῦ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῶν ἐκείνων τῶν κανόνων, οὓς ὁ ἴδιος ὑπέβαλε περὶ ἀλλαγῆς πατριαρχῶν.

Διαδέχεται δ' αὐτὸν Μελέτιος ὁ Β' καὶ τοῦτον ὁ Θεοδόσιος Β', οὗ παραιτηθέντος ἀνακαλεῖται τὸ β' ὁ κλεινὸς Σαμουήλ, πατριαρχεύσας δὲ ἐπὶ ἐν ἔτος καὶ ἕνα μῆνα, ἀποβάλλεται αὐθις, καὶ ἀπελθὼν εἰς τὴν νῆσον Χάλκην διήμυσε ἐκεῖ τὸ λοιπὸν μέρος τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου.

Ἐπὶ τῆς ὀλιγοχρονοῦ μὲν, ἀλλ' ἐπιφωρεστάτης β' αὐτοῦ πατριαρχείας κατώρθωσε νὰ ἐκδοθῆ βασιλικὸν διάταγμα, ἀπαγορευθὼν αὐστηρῶς τὴν εἰς τὰς τῶν κληρικῶν δίκας καὶ τοὺς γάμους ἐπέμβασιν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, ὡς ἀνήκοντα εἰς μόνην τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου.

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ ἀειδίου εἰς μόνος ἐξεδόθη, ὁ περὶ τραγωμάτων. Σώζονται δὲ καὶ πολλοὶ ἄλλοι λόγοι καὶ συντάγματα χειρόγραφα περιελθόντα εἰς τοὺς συγγενεῖς αὐτοῦ, οἵτινες παρέδωκαν αὐτὰ εἰς τὸν κατὰ τὸ 1809 ἔτος πατριαρχεύσαντα Ἱερεμίαν πρὸς ἔκδοσιν· ἀλλὰ διέμειναν μέχρι τοῦδε ἀνέκδοτα.

Ἐπὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ πατριαρχείας ὁ Σα-

μουήλ ἐξέδωκε δεύτερον σιγίλιον ἐπικυρῶν τὸν προβιθασμὸν τῆς Δέρκων εἰς τὸν διαδεχόμενον αὐτὸν Διονύσιον.

Τὸ σιγίλιον τοῦτο διαφέρει πολὺ τοῦ πρώτου κατὰ τε τὸ μῆκος, τὸ πλάτος, καὶ τὸ περιεχόμενον. Εἶναι γεγραμμένον ἐπίσης εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' ἀφελεστεράν καὶ γλαφυρωτέραν τῆς τοῦ πρώτου.

Τὸν Διονύσιον ἀποθανόντα διαδέχεται ὁ Ἀνανίας, πατριαρχεύοντας Θεοδοσίῳ τοῦ Β'. Ἐπ' αὐτοῦ ἐξεδόθη τὸ τρίτον σιγίλιον, δι' οὗ ἐπικυροῦται τρίτην ἤδη καὶ τελευταίαν φοράν ὁ προβιθασμὸς τῆς ἐπαρχίας Δέρκων εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐγκρίτων. Εἶναι καὶ τοῦτο γεγραμμένον ἐπὶ μεμβράνης, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν παρακλησίαν τῆς πρὸ αὐτοῦ. Χρονολογεῖται δὲ ἀπὸ τοῦ 1773 ἔτους ἐν μηνὶ μαρτίῳ Ἰνδ. ς'.

Α.

ΧΡΕΗ ΕΚ ΠΟΛΕΜΟΥ.

Τῷ 1787 ἔτει αὐγούστου 5 ἐκηρύχθη παρὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος ἐναντίον τῆς τε Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσσίας, βασιλεύοντος τοῦ Σουλτάνου Ἀπουλλ Χαμιδ. Παρατεινόμενου τοῦ πολέμου, ἡ βασιλεία περιττᾶσα εἰς χρηματικὰς δυσκολίας, ἀπήτησε τῷ 1789 ἔτει ἀρχομένῳ, παρὰ τοῦ γένους τῶν Ρωμαίων κατοίκων τῆς Κωνσταντινουπόλεως πέντε χιλιάδας ὀκάδας ἀργύρου διὰ νὰ κόψῃ νόμισμα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου.

Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦν τότε ὁ ἀπὸ Σμύρνης Προκόπιος, ὅστις συγκαλέσας γενικὴν συνέλευσιν διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τῆς συλλογῆς τοῦ ἀπαιτουμένου ποσοῦ καὶ ἀποδόσεως εἰς τὸ βασιλικὸν νομισματοκοπεῖον. Μετὰ δύο δὲ μῆνας, ἤτοι τῇ 29 ἀπριλίου 1789, μακρυνθέντος τοῦ κυρίου Προκοπίου ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, διεδέξατο αὐτὸν ὁ ἀπὸ Μαρωνείας κύριος Νεόφυτος, ὅστις καὶ τὸ ἔργον τῆς βῆθεισης ἐπιτροπῆς ἐπεδίωξε μετὰ θερμότερας σπουδῆς, καὶ κατωρθώθη ἡ συμπλήρωσις τοῦ ἀπαιτηθέντος ποσοῦ, ἐγυμνώθησαν μὲν τοὶ αἱ ἱεραὶ ἐκκλησίαι πᾶσαι τῆς Πόλεως, Γαλατᾶ καὶ Καταστένου, οἱ πατριάρχαι, ἀρχιερεῖς καὶ οἱ τότε ἀκμαζόντες εἰληγενεῖς, οὐχ ἤττων δὲ καὶ αἱ συντεχνίαι πᾶσαι τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων· συνήχθη δὲ καὶ παρεδόθη εἰς τὸ νομισματοκοπεῖον ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους ἀργυροῦ καθαροῦ ὀκάδες 4,523,302²/₃, ἐπληρώθη δὲ τὸ πρὸς συμπλήρωσιν ποσὸν, ἤτοι ὀκ. 476,369¹/₂, εἰς χρήματα πρὸς 3 παράδες ἕκαστον δράμιον, ἤτοι τὸ ὅλον ὀκ. 5 000· ἐτιμᾶτο τοῦτέστι γρόσια 14,304.

Λεπτομερῆς λογαριασμὸς τῆς ἐπινημέσεως ἐκείνης σώζεται ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἐν κώδικι ἰδίῳ

κατεστρωμένος ὑπὸ τῆς τότε ἐπιτροπῆς, ἣτις ἀπέδωκε λόγον ἐπὶ γενικῆς συνελεύσεως τῷ 1790 ἔτει, αὐγούστου 8. Ἐν τῷ κώδικι ἐκείνῳ φαίνονται λεπτομερῶς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς συλλογῆς διατρέξαντα ἔξοδα, συμποσωθέντα εἰς γρόσια 40,394 καὶ ἄσπρα 115.

Ὁ πόλεμος ἀπέληξε τότε εἰς τὴν γενεμένην συνθήκην μετὰ τῆς Αὐστρίας μὲν τῷ 1791 ἐν Σιστοβίῳ, μετὰ τῆς Ρωσσίας δὲ τῷ 1792 ἐν Ἰασίῳ, βασιλεύοντος τοῦ σουλτάν Σελλίμ Γ', ὅστις διεδέξατο τὸν Ἀπουλλ Χαμιδ τῷ 1789 κατὰ μῆνα μάρτιον. Ἀλλ' ὅμως ἡ διὰ τὴν προσωρινὴν ἐκείνην ἀνάγκην τοῦ πολέμου ἀπαιτηθέντα καὶ ληφθέντα ἀπὸ τοῦ γένους τῶν Ρωμαίων ποσότης τῶν 5,000 ὀκάδων ἀργύρου ἔμεινεν ἔκτοτε ὀφειλομένη, μολοντί ἀπ' ἀρχῆς ἡ βασιλεία ὑπεσχέθη τὴν ἀπόδοσιν. Ἐκτοτε καὶ ἡ μέχρι τῆς σήμερον φαινομένη οἰκτρὰ ἀπογύμνωσις τῶν ἱερῶν ἐκκλησιῶν ἀπὸ παντὸς πολυτίμου κόσμου ἐπεκράτησεν ἐν ὅλῃ τῇ βασιλευούσῃ ταύτῃ, διότι πᾶνθ' ὅσα ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως ἐκτῆσαντο ἐξεκνωθήσαν ἐπὶ τῆς βῆθεισης ἀνάγκης. Εἰ δέ τινα καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ 1790 ἔτους ἐκτῆθησαν ταῖς ἱεραῖς ἐκκλησίαις, κἀκεῖνα ἔλαθεν ἡ βασιλεία τῷ 1821 ἔτει, ὅτε προστίμου λόγῳ ἀπήτησε παρὰ τοῦ Γένους ἡμῶν πάλιν ἀργυρον καὶ συνέλεξε ἀπὸ πτωχῶν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἀπὸ πάσης οἰκίας ὀρθοδόξων.

Ἐὰν δὲ τὴν ἄξίαν τῶν πέντε χιλιάδων ὀκάδων ἀργύρου τοῦ δοθέντος ἐν τῇ ἀνάγκῃ τῆς βασιλείας τῷ 1789 ἔτει, ἀναγάγωμεν εἰς τὴν σημερινὴν τιμὴν, εὐρίσκομεν ὅτι τὸ ὀφειλόμενον τῷ Γένει τῶν Ρωμαίων κεφάλαιον συμποσοῦται εἰς 6,000,000 γροσίων τῆς νῦν ἐποχῆς, ἕτινα ἂν λάβομεν χρονικὸν τι διάστημα, 78 ἐτῶν λ. γ. πρὸς 5 τοῖς ἑκατὸν τοκίζόμενα (καίτοι τοῦ Γένους ἡμῶν πρὸς 10 τοῖς 100 δανειζόμενου πάντοτε σχεδὸν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς) ἀναβαίνουσι συμποσοῦμενα εἰς γρόσια 269,721,600. Τῶν δὲ γενομένων τότε ἐξόδων, ὡς εἴρηται, τὸ κεφάλαιον ἐκ γροσίων 10,394 συνιστάμενον, συμποσοῦται μετὰ τοῦ τόκου εἰς γρόσια 406,247, ὥστε 270 ἑκατομμύρια γροσίων ὀφείλονται παρὰ τῆς βασιλείας τῷ γένει ἡμῶν διὰ τὸν τότε δοθέντα ἐν τῇ ἀνάγκῃ αὐτῆς ἀργυρον.

Ἐὰν δὲ πρὸς 10⁰/₁₀₀ ὑπολογισθῇ ὁ τόκος τοῦ ἀρχικοῦ κεφαλαίου τῶν 6 ἑκατομμυρίων, τὸ δίκαιον τοῦ Γένους ἡμῶν ἀναβαίνει κατὰ τὸ εἰρημένον χρονικὸν διάστημα εἰς γρ. 10, 153, 796, 200, ἤτοι εἰς δεκάκις χίλια ἑκατομμύρια γρόσια ἑκατὸν καὶ ἐν ἑκατομμύριον λιρῶν, ἡ δύο δισεκατομμύρια καὶ ἑκατὸν τριάκοντα ἐπτὰ ἑκατομμύρια φράγκων.

Εἰς ἀναγνώστης.

Ἡ ΚΑΥΚΑΣΙΑ ΧΩΡΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΩΣ.

Παρατρέχομεν τὰς μυθώδεις ἀφηγήσεις περὶ Καυκάσου φοβούμενοι μὴ ἀπολέσωμεν καὶ τὸ ελάχιστον τῆς ἀληθείας ἕγνος κεκρυμμένον ἐν ταῖς πολυπύλοις τῆς ἱστορίας σελίσαι καὶ ἐξετάζομεν ὅ,τι βεβαιότερον ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ἐπιχωρίοις παραδόσεσιν.

Μεταξὺ λαῶν οὐσιωδῶς τὰ ἤθη καὶ τὴν γλῶσσαν διαφερόντων ἀνίσχων ὁ Καυκάσος ἦτο φυσικὸς φραγμὸς, ὃν ἀπὸ παλαιτάτων χρόνων διενότηθησαν νὰ ὀχυρώσωσιν. Διεσώθη ἐκ παραδόσεως τῆς Μαρπείας τὸ ὄνομα ἐπὶ σκοπέλου τῶν πυλῶν Δαριέλ, ἐνθα ὁ ἐπίσκοπος Ἰορνάνδης βεβαίως ὅτι ἡ βασίλισσα αὐτῆ τῶν Ἀμαζόνων κατεσκεύασεν ὀχυρώματα, ὃ δὲ Βιργίλιος ὑμνησεν ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τὸ μαρπέσιον τοῦτο ὄρος.

Μὴ ἀπορήσῃ ὁ ἀναγνώστης ἐπὶ τῷ ὅτι ποιούμεθα λόγον περὶ Ἀμαζόνων, ἀφοῦ εἶπομεν ὅτι ἐπαυόμεθα πάσης ἀναμίξεως τῆς μυθολογίας ἐν τῇ προῦσῃ ἀφηγήσει ἡμῶν. Αἱ περὶ τῶν μαχίμων τούτων γυναικῶν ἀφηγήσεις τοῦ πατρὸς τῆς ἱστορίας Ἡροδότου, Διοδώρου τοῦ Σικελιώτου, Στεφάνου τοῦ Βυζαντίου, Ἠλινίου καὶ εἰκόσιν ἄλλων ἐνισχύονται ὑπὸ πολλῶν παραδόσεων καὶ ἀναμνηρίστων μνημείων, ὥστε ἀδιστακτικῶς παραδεχόμεθα ὡς ἀληθῆ τὴν βῆσιν τῆς ἱστορίας ταύτης, ἣν ἡ φαντασία τῶν προγόνων ἡμῶν διὰ τσαούτων ἐπλούτισε στολισμάτων. Παράλογον θὰ ἦτο νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι αἱ Ἀμαζόνες ἔζησαν ἐν δημοκρατίᾳ ἄνευ ἀνδρῶν, καθὼς καὶ νὰ πιστεύσωμεν βεβαίως ὅτι τὸν μαστὸν τὸν ἕνα ἀπέκοπτον πρὸς εὐχερέστερον τῶν ὄπλων χειρισμὸν. Οἱ μῦθοι οὗτοι, ἀποτελεσμα ἀναπόρευκτον ἐποχῆς καθ' ἣν δὲν ὑπῆρχεν γνωστὴ ἡ τυπογραφία καὶ κατὰ συνέπειαν ἀφίνετο ἐλεύθερον τὸ στάδιον τῶν ὑπερβολῶν ἐν ταῖς προφορικαῖς ἀφηγήσεσιν ὡς καὶ ταῖς ὀρματικῆς ποιητικῆς φαντασίας ἐπανελήφθησαν περιπαθῶς ὑπὸ βαθύμων πνευμάτων, εἰς ἃ ἐφάνετο εὐχερεστερά ἡ ἀρνησις ἢ ἡ ἐμβριθῆς μελέτη· εἰς ἄλλους ὅμως δὲν ἀπέβη δυσχερῆς ἢ ἀποκάλυψις τῆς ἀληθείας περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀποικίας ταύτης τῶν μαχίμων Σκυθῶν, ἣτις ἀπὸ τῆς χώρας τῶν Μαιωτῶν μεταναστεύσασα καὶ τὸν Καυκάσον διαβάσα ἐγκατέστη ἐν ταῖς πεδιάσεσιν τῶν Θεμισκύρων. Οἱ κυριώτεροι μαχηταὶ τοῦ στρατοῦ τούτου διεμελίσθησαν ὑπὸ τῶν γειτόνων λαῶν ἢ ὑπεδουλώθησαν, αἱ δὲ γυναῖκες αὐτῶν διατρηοῦσαι ἐν τῇ δυστυχίᾳ τὴν ἀνάμνησιν τῶν πατρῶν ἐθίμων ἔλαθον τὰ ὄπλα ὅπως ὑπερασπίσωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα καὶ τὴν ἰδιοκτησίαν· διότι ἅπαντα ἡ ἀρχαιότης παριστᾷ ἡμῖν ἐν τε συγ-

γράφμασι καὶ μνημείοις τῶν Σκυθῶν τὰς γυναῖκας ὡς εἰθισμένους νὰ μάχωνται καθ' ἡμέραν παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ συζύγου αὐτῶν καὶ ἐπίσης ἱκανὰς ὡς ἐκεῖνοι νὰ χειρίζονται τὸ τόξον, τὸ ἀκόντιον καὶ τὸ δόρυ. Αἱ Ἀμαζόνες δὲν ἐπειχέθησαν μεμακρυσμένους πολέμους, ὡς παρέστησάν τινες, ἀλλὰ βοηθούμεναι ὑπὸ ἀνδρῶν εὐτελοῦς καταγωγῆς ἢ δούλων καὶ συμμαχοῦσαι μετὰ ξένων ἐποίησαν ἐκστρατείας τινὰς, ἐν μιᾷ τῶν ὁποίων ἡ Μαρπεσία ἀνήγειρεν ἐπὶ τοῦ Καυκάσου ὄχυράματα, ἐπὶ μακρὸν διασώσαντα τὸ ὄνομα αὐτῆς τοῖς ἐπιγενομένοις.

Αἱ δύο πόροι, ὧν μνεῖαν ἐποίησάμεθα ἀνωτέρω αἱ μόναι ὑπὸ τῆς φύσεως δηλούμεναι, εἶναι αἱ ἀπὸ ἀπαρχαιοτάτων χρόνων γνωσταὶ ὑπὸ τὸ ὄνομα Καυκάσιαι πύλαι, Σαρματικαί, Κασπίαί, Πύλαι τῶν πυλῶν καὶ ἄλλως.

Ἡ πρώτη τανῦν καλουμένη στενὸν τοῦ Δαριέλ (αἱ Καυκάσιαι πύλαι τοῦ Πλινίου) κεῖται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μοσδῶκ ἐν Τιφλίδι καὶ διαμετρεῖ τὸν καυκάσιον ἰσθμὸν εἰς δύο σχεδὸν ἴσα μέρη. Διπλῆ σειρά θέρων ἀποκρήμων ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν χωροῦσα στενὴν σχηματίζει φάραγγα, περιστεφομένην ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Τερῆκ καὶ τῶν συμβαλλόντων αὐτῶν, ἡ δὲ θέσις αὕτη φύσει τοσοῦτον στρατηγική ἐστίν, ὥστε καὶ ἀπλούστατα ὄχυράματα ἀρκοῦσιν εἰς ὄρθα μαχητῶν πρὸς ἀναστολήν φοβεροῦ στρατοῦ.

Ἡ ἀπόστασις ἢ χωρίζουσα τὸ Μοσδῶκ ἀπὸ τῆς Τιφλίδος εἶναι περίπου 240 βέρστια, ἧτοι 60 λευγαὶ ἐν τῇ μέσῃ τῆς ὁδοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν 30 λευγῶν ἀπὸ τοῦ Μκιμβαρὶ φαίνονται ἐπὶ τῶν ὄχθων τοῦ Τερῆκ τὰ εῖρηπια τοῦ ἀρχαίου φρουρίου τοῦ Δαριέλα. Οὐδὲν θετικὸν γινώσκεται περὶ τῆς ἐτυμολογίας τῆς λέξεως ταύτης.

Κατὰ παράδοσιν τῶν ὀρειῶν ἡγεμονίς, Δαρία ὀνόματι, ἀνήγειρε τὸ φρούριον τοῦτο κατὰ ἐποχὴν ὄλως ἄγνωστον, ἐκεῖ δὲ τὴν κατοικίαν ὄρισασα συνελάμβανε τοὺς διαβάτας καὶ ἀπεγύμνου αὐτούς· καὶ ἐὰν τις ἐξ αὐτῶν εἶχε τὸ ἀτύχημα ν' ἀρέσθῃ αὐτῇ, τοῦτον ἡ Δαρία ἐφύλασσε παρ' ἑαυτῇ, ἐνεπίπλησκεν αὐτὸν ἀγαθῶν καὶ θωπευμάτων, παρεδίδοτο τέλειον αὐτῶν, εἶτα δὲ κατεκρήμιζεν εἰς τὸν Τερῆκ ποταμόν. Ἄλλ' ὁ κ. Κλάσσον, ὅστις ἐπιτυχῶς καὶ σπουδαίως τὴν ἱστορίαν τοῦ Καυκάσου ἐμελέτησε, φρονεῖ ὅτι ἡ Δαριελα ἀναγνωστέα Δαριὸλ, καὶ ὅτι ἡ λέξις αὕτη ἐκ τοῦ ταταρικοῦ σημαίνει στενὸν (ἐκ τοῦ δᾶρ στενός, καὶ γινόμενος ὁδός). Τὸ φρούριον ἀνηγέρθη ὑπὸ βασιλέως τῆς Γεωργίας, Μερβάν καλουμένου, βασιλεύσαντος ἀπὸ τοῦ 167 μέχρι τοῦ 123 πρὸ Χριστοῦ. Ἐκεῖ ἔκειτο καὶ τῶν ἀρχαίων τὸ φρούριον Κουμανία.

Πολλοὶ ἱστορικοὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου ἔγραψαν ὅτι ὁ κατακτητὴς οὗτος τὸ στενὸν τοῦτο ἔκλεισε

διὰ σιδηρᾶς πύλης· ἀλλ' εἴπομεν προλαβόντως ὅτι ὁ μέγας οὗτος τοῦ πολιτισμοῦ σκαπανεὺς οὐδέποτε ἐπεσκέφατο τὸν Καυκάσον, ἀλλ' οὐδὲ φαίνεται ὅτι ζῶντος αὐτοῦ τοῦλάχιστον οἱ στρατηγοὶ αὐτοῦ ὠχύρωσαν τὴν καυκάσιαν πύλην.

Ὅτε κατὰ τὸν μεσαίωνα κατελήφθη ἡ χώρα ὑπὸ τὸν Οὐνῶν, οἱ βυζαντινοὶ μονάρχαι ἐπλήρουν εἰς τοὺς βαρβάρους τούτους μέγαν φόρον διὰ τὴν φρούρησιν τῆς πύλης ταύτης. Καὶ ἐν τῇ γεωργικῇ ἱστορίᾳ ἀναφέρεται ὅτι Καβὰδης ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἀκμάσας, κατέλαβε τὸ στενὸν καὶ ὅτι ἀνήγειρε τεῖχος πρὸς ἀναστολήν τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σκυθῶν ἐν ταῖς περσικαῖς κτήσεις καὶ ταῖς τῆς βωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Καὶ τῶντι σῶζονται ἐκεῖ λείψανα τειχῶν καὶ φρουρίων κατεστραμμένων, μαρτυρούντων τὰς ἀπ' ἀρχαίων χρόνων ληφθείσας προφυλάξεις κατὰ τῶν ταραξιῶν λαῶν, οἵτινες κατόικον πρὸς τὰ βόρεια τῆς χώρας. Σήμερον οἱ Ῥώσσοι ἀνήγειραν φρούριον μικρὸν ἀπὸ τῆς ἀρχαίας Δαριέλας κείμενον ἀπέχον δὲ ἐν μέσῃ γρανιτιῶδων σκοπέλων τοσοῦτον ὑψηλῶν καὶ ἐγγὺς ἀλλήλων ὥστε νομίζει τις ὅτι ἴσταται πρὸς φρέατος. Ἐκ Λάρης εἰς Δαριέλ ἡ κοιλάς ἐπὶ βερστίων μῆκος ἔχουσα τοσοῦτον στενὴ ἐστίν, ὥστε μόνις εἰσχωρεῖ ὁ ἥλιος ἐπὶ ὀλίγας ὥρας κατὰ τὰς μακροτάτας ὥρας τοῦ ἔτους. Κατὰ τὸν ἰούλιον καὶ τὸν αὐγουστον ἡ κατάπτωσις τῶν χιονοστιβάδων προξενεῖ μεγάλας ζημίας καταστρέφουσα τὰς γεύρας τοῦ Τερῆκ καὶ προξενούσα πλήμυραν τῶν ὑδάτων αὐτοῦ. Εἰς ὀλίγων βερστίων ἀπὸ τοῦ Τερῆκ ἀπόστασιν κεῖται ὁ Ἀραβθὺς βέων ἀντιστρόφως εἰς τὴν πόρον ταύτην.

Δευτέρα πύλη ἢ στενὸν εἶναι ἡ καλουμένη πόλις τοῦ Δερβέντ ἐπὶ τῶν ὄχθων τῆς Κασπίας ἐν Λαγεσταν. Καὶ ταύτης τῆς πόλεως ἡ ἵδρυσις ἀποδίδεται εἰς τὸν Μέγαν Ἀλεξάνδρον, καίτοι ἐξ οὐδενὸς δικαιολογεῖται ἢ ὑπόθεσις αὕτη, ἐξηγοῦσα ὅμως κοινὴν εἰς τὸσάυτας πόλεις κενοδοξίαν. Ἴσχυρὸν τεῖχος ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς πόλεως μέχρι θαλάσσης ὑπερήσπιζε τὴν Περσίαν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Σκυθῶν. Διὰ σιδηρῶν πυλῶν ἐκ πεντεκαίδεκα ποδῶν πλάτους διεβαίνεν ἀνενοχλήτως ὁ περηγητὴς, διατείνονται δὲ ὅτι κατετέθησαν αὐταὶ ἐν τῇ μονῇ Γελαθὸ παρὰ τὴν Κουταίς. Εἰσέτι σῶζονται παρὰ τὴν πόλιν ἴχνη τοῦ ἀρχαίου ὄχυρώματος καὶ ἐπὶ τῆς ἀκρωρείας ἐπὶ τοῦ γειτονικοῦ ὄρους, ἀνηγέρτο δὲ τοῦτο ἐκ μεγάλων χαλκοειδῶν λίθων διατεθειμένων κατὰ τὸν βωμαϊκὸν τρόπον ἀνευ ἀμμοκόνεως καὶ σιδήρου. Ἐὰν δὲ πιστεύσωμεν εἰς διήγησιν λίαν διαδεδομένην, τὸ τεῖχος τοῦτο παρετίετο ἐφ' ἅσπασιν τὴν σειράν τῶν ὄρεων Θαβασερᾶν, ἡ δὲ ἀνέγερσις αὐτοῦ ὠ-

φείλετο εἰς τὸν Χοσρόην Νουρσιθάν, ὅστις δι' αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ προφυλαχθῇ ἀπὸ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Χαζάρων.

Ἡ πόρον τοῦ Δερβέντ εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ σπουδαιότερα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς Περσίας, διότι καθ' ἅπαν τὸ μῆκος αὐτῆς ἐκτείνεται στέππη ὁμαλὴ συνεχομένη μεταξὺ τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τῶν ὄρεων καὶ ἀποκρήμων βράχων. Μέρος τοῦ ἀρχαίου τεῖχους κεῖται σήμερον βεβουθισμένον ἐν τῇ θαλάσσῃ. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὁ γεωγράφος Ἀβδούρ Ρασήδ ἔγραψεν ὅτι τὸ Βακού, ἡ γενέθλιος αὐτοῦ πόλις, εἶχεν ἤδη κατὰ μέρος θυθηθῆ ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἅτινα ἠπειλοῦν νὰ φθάσωσι καὶ αὐτὸ τὸ μέγα τῆς Βακού τέμενος.

Ἡ λέξις Δερβέντ περσιστὶ σημαίνει φραγμὸν, μεταφορικῶς δὲ ἡ πόλις αὕτη καλεῖται Πύλη τῶν πυλῶν ἢ Σιδηρᾶ πύλη. Ἐκεῖ πράγματι ἔκειντο αἱ Κασπίαί πύλαι, ὀνομαζόμεναι οὕτως ἐκ τῆς γεινιασσεως τῆς θαλάσσης· δὲν εἶναι ὅμως τόσον σοβαρὸν τὸ λάθος τοῦ Στράβωνος, τοποθετοῦντος αὐτὰς εἰς τὸ στενὸν τῆς Δαριέλας, ὅσον ὑπετέθη ἐὰν ἦναι ἀληθές, ὡς πολλοὶ σχολιασταὶ ἐγνωμάτευσαν, ὅτι κοινὴν ἔχουσι τὴν ἐτυμολογίαν αἱ δύο ὀνομασίαι τοῦ ὄρους καὶ τῆς θαλάσσης.

Ἡ λέξις Καύκασος ἢ Καυκάς ὀλίγον συνηθίζεται μεταξὺ τῶν κατοίκων τῆς χώρας ταύτης, καὶ παρὰ τῶ λαῶ μάλιστα μόνις εἶναι γνωστή. Κατὰ γεωργιανὴν παράδοσιν τὸ ἀρχαῖον ὄνομα Καυκάς εἶναι τοῦ ἐνὸς ἐκ τῶν ὀκτῶ υἱῶν τοῦ πατριάρχου Θαργάμου, εἰς ὃν οἱ Ἀρμένιοι καὶ γενικῶς πάντες οἱ κάτοικοι τῆς αὐτῆς χώρας ἀποδίδουσι τὴν καταγωγὴν αὐτῶν. Εἰς τὴν σειράν ταύτην τῶν ὄρεων οἱ Ἀραβες δίδουσι τὸ ὄνομα Καβδὸχ, οἱ δὲ σύγχρονοι ἡμῖν Πέρσαι Κδχ κα φ ἢ ὄρος τοῦ Κὰ φ, ὅπερ φαίνεται ἰσοδυναμοῦν πρὸς τὸ ὄρος τῶν ὄρεων ἢ τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄρος. Κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ἐπιστεύετο ὅτι ὁ Καύκασος περιστρέφετο περὶ τὸν κόσμον, διὸ καὶ οὕτως ἐκαλοῦντο τότε πάντα τὰ μέγαρα ὄρη.

Ἐν προσεχεῖ φύλλῳ τῆς Σαββατειαίας Ἐπιθεωρήσεως θέλομεν διαλάβει τινὰ περὶ τῆς φυσικῆς ἱστορίας τοῦ Καυκάσου καὶ βραβύτερον περὶ τῆς Καυκάσιαις χώρας ὑπὸ ἱστορικὴν ἐποψίν.

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΚΙΝΗΣΙΣ.

Ἐκρηύθημεν ἐν καταστάσει εἰρήνης. Ἐὰν μοι ἐπιτρέπηται νὰ μαντεύσω, ἐὰν μοι ἦναι συγκεχωρημένον νὰ παίζω, πρὸς στιγμὴν, πρόσωπον Κάλχαντος ἢ Τειρεσίου, καὶ νὰ βυθίσω τὰ βλέμματά μου ἐντὸς τοῦ βαράθρου τοῦ μέλλοντος, θὰ εἶ-

εἶπω ὅτι τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἡ εἰρήνη εἶναι ἡ βίβη ἢ τις θὰ βινίζη τὴν Ἀνατολήν.

Ἄλλ' οὐ φροντίζε Ἴπποκλείδῃ. Ἡμεῖς χορεύομεν ἐν Πέρσῃ. Εὐρισκόμεθα ἐν μέσσις ἀπόκρεφ. Διερχόμεθα τὴν ἐποχὴν τῶν προσωπιῶν. Μεταμφιεζόμεθα ὡς ἡ πολιτικὴ, καὶ φοροῦμεν προσωπεῖον ὡς νὰ ἤμεθα διπλωμάται. Τὸ Σταυροδρόμιον προσπαθεῖ νὰ διασκεδάσῃ, ἐνῶ, πέραν ἢ Πόλις, ὡς γρατὰ λησμονήσασα καὶ χοροὺς καὶ ἀντιχορούς, κοιμάται καὶ δνειρεύεται, τίς οἶδεν ὅποια δνειρα, ἐκεῖθεν δὲ τὰ χωρία τοῦ Βοσπόρου βέγγουσι ὡς οἱ ἰκέται τοῦ Στρεψιάδου.

Ἡ ζωηρότης μας ὅμως εἶναι ἐπίπλαστος, εἶναι φημιθύτιον. Δὲν εἶναι ἐρύθημα, εἶναι βαρῆ. Αἱ ἡμέραι τῆς Τυρινῆς ἐβδομάδος διέρχονται ψυχραὶ καὶ ἄνοστοι ὡς φυσιογνωμίαι Κοζάκων, οἵτινες ἐπωρελούμενοι τὰς ἀπόκρεω προσπαθοῦσι νὰ μᾶς μεταμφιέσωσιν εἰς Σλαῦους. Εἴμεθα κατηφεῖς καὶ μελαγχολικοί. Ἔχομεν περίλυπον τὴν καρδίαν ὡς Νιόβην ἀπολιθωθεῖσαν. Ὀμοιάζομεν τοὺς ὀδοιπόρους τῆς ἐρήμου, ὁσπραιομένους τὴν ὁσμὴν τῆς πνοῆς τοῦ Σιμούν. Ἄλλὰ, θαρσεῖν χρὴ τὰ χ' αὐριον ἔσσε τ' ἄμεινον. Ἄς ἐπαναπαύσωμεν πάλιν τοὺς πόθους ἡμῶν εἰς τὴν ὄσιν τῆς ἐλπίδος. Θάρρος! Ἡ ἀπογοήτευσίς εἶναι τὸ πρῶτον βῆμα πρὸς τὴν κατάπτωσιν. Ἡ δειλία εἶναι πτώσις. Ὅ εἰπὼν ὅτι αἱ ἐλπίδες βόσκουσι τοὺς κενούς τῶν βροτῶν, ἦτο βλάξ. Μόνη ἡ ἐλπίς τρέφει, ἐνδυναμόνει καὶ ἰσχυροποιεῖ τῶν ἀδικουμένων ἐθνῶν τὴν ψυχὴν, ἧτις ἐπὶ τέλους κραδαινομένη ἐκρηγνυται εἰς ἀπέραντον φιλοπατρίας κόσμον κρημνίζουσα τὸν Γολιάθ διὰ τοῦ Δαυίδ. Ὁ κολοσσός, ἡ ἔλπις, δὲν εἶναι τὸ ἀπόλυτον ἰσχυρὸν. Τὸ ἀπόλυτον ἰσχυρὸν εἶναι ἡ δικαιοσύνη, εἰς ἣν ἀνήκει τὸ αὐριον, τὸ μέλλον.

Θαρσεῖν, λοιπὸν, χρὴ, τὸ δ' αὐριον ἔσσετ' ἄμεινον. Ἄς ἀγκυροβολήσωμεν τοὺς πόθους ἡμῶν ὅπις τῆς βερβροπνίκτου Σαλαμίνας, εἰς τὸν τορπιλλόφρακτον καὶ ἀσφαλῆ μυχὸν τοῦ κόλπου τοῦ Σαρωνικοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἀπόκρεων οἰστρηλατούμενοι, εἴθετε τὸν Ἀπόλλωνα καὶ τὴν Τερψιχόρην λατρεύοντες, νὰ εὐθυμῆσωμεν, νὰ τραγωδήσωμεν, νὰ χορεύωμεν. Ὁ χορὸς εἶναι ἡ ποίησις τῶν ποδῶν. Ἐὰν χορεύητε καλὰ, θὰ εἰπῇ ὅτι ἔχετε εὐφύαν. . . . εἰς τοὺς πόδας.

Ἐπὶ τὸ φέγγος τῶν δῆμαρχικῶν φανῶν, οἵτινες ἐκ σεβασμοῦ βεβιάως πρὸς τὰ ἄστρα, συστέλλονται νὰ φωτίσωσι περισσότερο, πλανηθῶμεν εἰς τὴν μεγάλην ὁδὸν διὰ νὰ ἴδωμεν πῶς διασκεδάσει τὸ Σταυροδρόμιον.

Τὸ ὄρολόγιον τῆς Ἁγίας Μαρίας τῶν Καπουκίνων σημαίνει τὴν ἐνάτην ὥραν. Εἶναι ἡ στιγμή καθ' ἣν οἱ προσωποποιοὶ εἰσβάλλουσιν εἰς τὰς ὀδοὺς, οὐχὶ θορυβώδεις, φιλοσκώμμονες, φιλοπαίγμονες, εὐφραεῖς, λωλοὶ καὶ σερπετοὶ, ἀλλ' ἡσυχαιοὶ, σοβαροὶ, λωβοὶ, μᾶλλον ὡς ἀκολουθοῦντες κηδεῖαν ἢ ὡς πορευόμενοι πρὸς χορὸν, καὶ ὕλακτούμενοι ὑπὸ ἀγέλης σκύλων, οἵτινες πεισθέντες, ὡς φαίνεται, ἐκ τῶν κατὰ τῶν μεταμφιέσεων φλογερῶν συγγραφῶν τοῦ Γατιανοῦ ἐπισκόπου τῆς Βαρκελώνης, ἐννοοῦσι νὰ καταδιώκωσι τοὺς προσωποποιοὺς. Ἄμαζαι ἀγοραῖαι συρόμεναι ὑφ' ἔππων τῶν ὀποίων τὴν ἰσχυρότητα εὐσυνειδήτως δύνανται νὰ φθονήσωσι τῆς Χάλκης οἱ ἀσκηταί, καὶ φορεῖα φερόμενα ὑπὸ ῥωμαλέων Ἀρμενίων, κατ' εὐθεῖαν ἀπογόνων τοῦ Νῶε, ἐκφροτύνουσι τὰ φορεῖα αὐτῶν πρὸ τῶν εἰσόδων τοῦ Ἐλδοράδου καὶ τῆς Λέσχης τῆς Ἐμπορικῆς, αἵτινες, μολοντί ἔχομεν πλέον εἰρήνην, ἐξακολουθοῦσιν ἀκόμη καθ' ἐσπέραν πολιτροκούμεναι.

Εἰσῆλθομεν εἰς ἕν χορεῖον. Ἡ εἴσοδος εἶναι ἐλευθερά δι' ἕνα δημοσιογράφον καὶ διὰ τοὺς φίλους του. Εἴμεθα ἐπίδοτοι, εἴμεθα προνομιούχοι, μολοντί τὸ Σύνταγμα δὲν παραδέχεται τοιοῦτους. Δυνάμεθα νὰ χορεύσωμεν ὅσον θέλομεν. Ὁ δημοσιογράφος ἔχει περισστέραν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς πόδας, ἢ εἰς τὴν κεφαλὴν.

Ἡ ἐν τῇ αἰθούσῃ συρροὴ εἶναι μεγίστη. Αἱ γυναῖκες εἰσι περισσότεραι παρά οἱ ἄνδρες. Διότι αἱ γυναῖκες ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ μὴ πληρώνωσι ποτε δικαίωμα εἰσόδου. Ἴδου ἐν προνόμιον τὸ ὅποτον οἱ ἄνδρες δὲν κατώρθωσαν ἀκόμη ν' ἀποκτήσωσι μεθ' ὅλα τὰ συντάγματα, τὰς δημοκρατίας καὶ τὰς ἐλευθερίας των. Καὶ ἔπειτα ἔχομεν τὰ ὠραῖα ταῦτα στρογγύλα καὶ θελκτικὰ πράγματα, ἅτινα καλοῦνται γυναικεῖα κεφαλαῖ, νὰ φαντάζωνται δουλείας καὶ νὰ ὄνειροπωλῶσι χειραφετήσεις τῆς γυναικός, τῆς δι' ἐνὸς βλέμματός της συρούσης ἐκ τῆς βνός του τὸν ἄνδρα, τὸν βασιλεύοντα ὄψθεν ἐπὶ τοῦ κόσμου.

Πολυποίκιλοι καὶ παράδοξοι ἐνδυμασιῶν συνδυασμοί, ιδιότροποι ἀντιθέσεις ὅλων τῶν χρωμάτων τοῦ οὐρανοῦ τῶν, στολαὶ χρυσοκέντητοι, ταινίαι καὶ ἄνθη καὶ περὰ, ἱππότης τοῦ μεταίωνος καὶ Ἀκαρῶνες πετράποδες, φουστιανελλοφόροι, στέμμα χορεύον τὰς ἀντιχορίας μετ' ὁμοῦ τοῦ μαγεῖρου, ναῦται, ἀνθοπώλιδες, καζαμίαι ἀστρολογοῦντες, νύμφαι κηπαῖται, ἀδελφὴ τῆς Σιών πηδῶσα ὡς αἰξ μεθ' ἐνὸς Ποσειδῶνος, ἄνδρες μετμηματιζόμενοι εἰς ζῶα καὶ χορεύοντες μετ' Ἐρώτων περωτῶν, Σάτυροι μετὰ Βακχίδων ἀσέμνως ὀρχούμενοι, γεῖρες

ὡς κῶπαι προεκτεινόμεναι, καὶ πόδες ἀεροβατοῦντες, γέλωτες, περισπασμοί, ἀστεϊότητες βλακωδέστατοι, φωναὶ δύσχηαι, βραχνῶδεις ὡς ἡ παίζουσα μουσικὴ, περιπτύξεις ἀναιδεῖς, συγκρούσεις, συββάξεις, γυμνότητες, ὠχρότητες, πελιδόντητες, πάντα ταῦτα καλυπτόμενα ὑπὸ πυκνοῦ νέφους καπνοῦ καὶ κονιορτοῦ, ἐντὸς ἀτμοσφαιράς ἀποπνεούσης τοῦ πότου τὴν βαρεῖαν ὄσμην, συναγελάζονται καὶ βράζουσιν ἐντὸς τῆς αἰθούσης, μεταβάλλοντα τὸν χορὸν εἰς παραζάλην, εἰς πανδαμόμιον.

* Ἀς ἐξέλθωμεν.

Πρὸ τῆς θύρας τοῦ Ἐλδοράδου ἡδόμελης Σερκίτζης φορεῖς, ὡς λαζαρόνος ἀμέριμος, ἐξηπλωμένος κατὰ γῆς, ὑπὸ τὰ ἀστρα τοῦ οὐρανοῦ, ἐνθυμεῖται τὴν πατρίδα του τὴν φίλην, καὶ φανατίζομενος ἐαυτὸν ἐντὸς τῶν ῥωγμῶν τοῦ Ἀραράτ ἄδει πρὸς ταμπαουρᾶν:

Βάχ! ἴκτε γλιβ ἴντζ μπές ζῶδ
Ἄραβοδούτζ πιτσές χοβικ
Τζαγγάτζ βρά κουρκουραλδῶ
Γιέβ μαζερὸν γκουσίν παγκλίγκ
Πάιτς τσές χοβίγκ ἴμ χαϊρενιάτς
Γκηνὰ ἀντζήρ σιρδές ἰπάτς.

Τοῦτο εἶναι πανασιδεγχοῦσι οὐτί οὖν δηλαδὴ ποίησις τὴν ὀποῖαν — ἐπειδὴ ἔχομεν ἀπόκρεω — τὴν μεταμφιέζομεν εἰς ἑλληνίδα ὡς ἐξῆς:

Φύσησ' ἀεράκι ὄροσερὸ γλυκὸ χαριτωμένο
Παῖτς τῆς κόρης τὰ μαλλιά, καὶ μετὰ τὰ ἄνθη παῖτς.
Πλὴν τὴ δική μου τὴν καρδιά δὲν τὴν ὄροσεῖς. Ἔενο,
Δὲν εἶσ' ἀπ' τὴν πατρίδα μου. Πέρασε, φύγε, τρέξε.

Ὅστω μέγρι τῆς πρωΐας, πλανώμενον μέγρι κόρου, ἀπὸ χοροῦ εἰς χορὸν, καὶ εἰς ὠδεῖον ἀπὸ ὠδεῖου, ἐντὸς τοῦ περιωρισμένου κύκλου τῶν καφενείων, τῶν ξενοδοχείων, τῶν πλακουντοπλαστείων καὶ τῶν ζυθοπωλείων του, νομίζει ὅτι διασκεδάζει τὸ Σταυροδρόμιον. Ὁ πόλεμος μᾶς ἀνῆρπασε καὶ τὰς ἀπόκρεω. Δὲν ἀπέμεινεν ἐξ αὐτῶν μηδὲ τὸ ἐν τρίτον. Ἐπαθον ἀκριθῶς ὅ,τι ἡ Θράκη καὶ ἡ Μακεδονία. Τὰ δύο τρίτα τῶν ἀπόκρεω καὶ τῆς εὐθυμίας μας παρεχωρήθησαν εἰς τὴν νέαν Βουλγαρίαν. Καὶ μολαταῦτα πάλιν ἀρκετὰ ἐχορεύσαμεν. Ἐνεκα τούτου ὁ Ζωσιμαῖς, τὸ ἀρμενικὸν νοσοκομεῖον, οἱ Μαρκεῖται, οἱ Μακρεῖς, οἱ Δάνδολοι καὶ Σ/α ἀπέκτησαν ἐφέτος ἰδιαιτέρως καὶ διακεκριμένως προνόμια ἐπὶ τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν ποδῶν μας.

ΕΓΩ.

Ὁ ὑπεύθυνος Ε. ΠΑΠΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ.

ΤΥΠΟΙΣ ΒΟΥΤΥΡΑ καὶ Σ^α.